

Анри Динан

Сеќавање на Солферино

Црвен крст на Република Македонија
Kryqi i kuq i Republikës së Maqedonisë

Анри Динан

Секавање на Солферино

Ова издание е работено според:
English version, American Red Cross (1939 – 1959)
Reprinted by the International Committee of the Red Cross
Geneva, 1986

Превод од англиски
Татјана Јањик – Костова

Илустрација на корицата
Слика од Клод Умер, Женева

За ова издание, Издавачка куќа Слово, Скопје
Publishing House Slovo, Skopje,
Republic of Macedonia

Анри Динан (1828 - 1910)

Предговор

Уште од своето настанување пред повеќе од еден век, Црвениот крст им пружа заштита и помош на луѓето во неволја.

Во нормални околности, во организираното општество во коешто живеат, човекот е заштитен од законите и наоѓа потпора во својата непосредна околина. Но постојат и ситуации, како што се на пример вооружените судири и природните катастрофи, кога општеството е исфрлено од рамнотежа, кога законите се кршат, кога човековата природна средина е претворена во хаос, а неговата сигурност, здравјето и самиот опстанок, се загрозени; во такви услови, Црвениот крст се залага да им помогне и да ги заштити жртвите.

Почетоците беа навистина скромни: група од петмина луѓе успеаја да усвојат Конвенција од 10 члена, чијашто цел беше да ги заштити повредените во воените судири и да им ја даде неопходната материјална помош. Сто дваесет години подоцна, Црвениот крст прераснува во универзално движење кое ги опфаќа, покрај Меѓународниот комитет на Црвениот крст, и 137 национални здруженија со околу 250 милиони членови и Светската федерација, Лигата на Црвениот крст и Црвената полумесечина. Меѓународното хуманитарно право исто така забележа значаен развој: четирите Женевски конвенции од 1949 и нивните дополнителни протоколи од 1977 година содржат повеќе од 600 членови со кои се обезбедува заштита на лицата во најразлични околности. Материјалната помош, односно обезбедувањето на пратки за помош кои ги дистрибуира Црвениот крст, претставува годишен износ од милиони швајцарски франци, наменети за безброј лица ширум светот, а со цел да им се олеснат страдањата како во време на војна така и во мирновременски услови.

Црвениот крст е воден од неговите хуманитарни идеали кои наоѓаат свој конкретен израз во делата. Движењето е распространето ширум светот што покажува дека тоа не е ограничено на определено време, раса, религија или култура. Страдањето е универзално и Црвениот крст настојува да им пружи помош и заштита на сите оние што страдаат без оглед кои се тие.

Целото движење произлезе од оваа тенка книга напишана од Анри Динан помеѓу 1859 и 1862 година како резултат на неговото стравотно искуство во Солферино. Таа ги инспирираше основачите на Црвениот крст и продолжи да претставува инспирација за многу понатамошни генерации членови на Движењето. Нека и понатаму

предизвикува сожалување и великодушност кои помагаат да се сфати, како што сфатија и жителите на Солферино во 1859, дека дури и во светот раскинат од насилство, сите луѓе се браќа.

Александар Хеј

Претседател на Меѓународниот комитет на Црвениот крст
(МКЦК)

Анри Динан 1828 – 1910

Жан Анри Динан, познат како татко на Црвениот крст, е роден на 8 мај 1828, Швајцарија. Неговиот татко, успешен бизнисмен и еминентен граѓанин, бил богат човек. Неговата мајка била нежна и побожна жена. Таа, повеќе од било кој друг, била одговорна за раното воспитување на своето првородено дете. Нејзиното влијание одиграло голема улога во формирањето на неговиот карактер.

Растејќи, Динан ги уживал сите привилегии што му припаѓале по силата на социјалната и економската положба на неговото семејство. Во исто време тој стекнал искуство во сите дисциплини што биле вообичаени за син на угледен швајцарски граѓанин. Атмосферата на калвинистичка Женева исто така одиграла влијание врз неговото растење и развој, така што тој мошне рано изградил длабоки религиозни убедувања и високи морални принципи.

Во првите години од своето полнолетство, тој наоѓа оддушка за својата енергија поврзувајќи се со различни движења или цели и со ангажирање во добротворни и религиозни активности. Известно време бил активен во движењето што во тоа време било мошне распространето во многу делови на Европа – Христијанско-еврејската унија. Тој бил член на една организација во Женева позната под името Лига на милосрдие, чијашто цел била пружање духовна и материјална поткрепа и помош на сиромашните, болните и страдалниците. Тој бил исто така редовен посетител на градскиот затвор каде што работел на превоспитување на прекршителите на законот.

Се до неговата 30 – годишна возраст, најголемиот интерес на Динан бил насочен во активностите на група организации во Швајцарија, Франција и Белгија, кои делувале под името Христијанска унија на младите. Тие биле европски пандан на нофоформираното Христијанско здружение на младите од Англија. На почетокот во 1853 година, движењето почнало да ги обединува униите во една организација. Динан цврсто се спротиставил на овој план, сметајќи го за премногу ограничен и предлагајќи Светската унија да ја опфати Христијанската унија на младите. Во голема мера како резултат на упорноста на Динан, тоа било направено на првата светска конференција на ХУМ одржана во Париз во 1855 година.

И покрај посветеноста на Динан на ваквите цели, тој не ги ограничува своите активности само на тоа поле. Тој исто така е ангажиран и во градењето на деловна кариера. Во 1849 година стажирал

во една банка во Женева каде што го изучувал банкарството. Толку добро напредувал што во 1853 година добил привремен ангажман како генерален директор на претпријатие формирано од неговата фирма во Алжир познато како Швајцарски колонии на Сетиф. Подоцна тој ги прекинува своите врски со компанијата и започнува свој бизнис. Младиот енергичен човек бил предодреден за градење на успешна деловна кариера и стекнување на значително богатство.

Службено патувајќи во Италија, Динан пристигнува во Кастиљоне дела Пиеве во јуни 1859 година, истиот ден кога во близината се водела битката кај Солферино. Кога градот бил преполн со ранети војници, а армиските медицински служби недоволни, било сосема природно Динан да се обиде да им помогне на повредените во нивните страдања и болки. Имајќи го предвид неговиот темперамент, традиција и обука, тоа било најмалкуто што можел да го стори. Од тогаш па натаму деловните активности и другите интереси на Динан стануваат второстепени, а тој се обидува да изнајде начин како да се спречат или батем да се ублажат страдањата во идните војни.

Објавувањето на книгата “Секавање на Солферино“ го означил почетокот на краткиот период во кој Динан го достигнува врвот во својата кариера. Неговиот предлог за организирање на здруженија на обучени волонтери во целиот свет со цел за пружање помош и грижа на ранетите војници за време на војна, бил поздравен со ентузијазам од многу луѓе. Покрај тоа, неговиот предлог за меѓународен договор помеѓу нациите со кој би се обезбедила похумана грижа за повредените предизвикал значителен интерес. Динан патувал во многу градови низ Европа. Сите врати му биле отворени и тој имал можност да разговара директно со многу влијателни луѓе. Припадниците на кралските семејства како и обичните луѓе го слушале Динан кој им ги објаснувал своите предлози. Иако поединци се сомневале во изводливоста на она за што тој се залагал, тие сепак го слушале. Тоа било возбудливо искуство за овој млад човек кој ненадејно излегол од анонимноста за да ги допре срцата и да ја разгори совеста на Европа.

Во годините 1863 и 1864, свездата на Динан го достигнува зеницата за веднаш потоа да почне да згаснува. Луѓето се обединуваат во негова поддршка, формиран е комитет и одржани се конференции. Но, при трансформацијата на неговиот сон во реалност, онака како што почнаа да надвладуваат многу попрактични луѓе, Динан постепено се повлекува. Годините 1865 и 1866 се забележани по натамошното опаѓање на неговото учество во движењето што беше создадено од неговите идеи. Причина за тоа, делумно се срамежливоста и колебливоста на Динан: младиот човек кој беше е толку елоквентен

и толку убедителен со своето перо и во разговорите, за чудо имаше сосема малку да каже или да понуди за време на средбите и конференциите.

Годината 1867 беше катастрофална за Динан. Неговото долго за-поставувано претпријатие мораше да се ликвидира. Притоа тој загуби речиси се што поседуваше во напорите да ги намири доверителите. Набргу потоа тој ја напушта Женева за никогаш повторно да не се врати. Во тоа време тој има 39 години.

Следните 20 години се навистина мошне тешки за Динан. Тој живее несигурно од скромната помош на пријателите и издршката од членовите на неговото семејство. Тој ги запознава сиромаштијата и оскудицата. Повремено ќе се појави кратко пред јавноста во Франција, Германија, Италија и во Англија, за да му биде укажана почит за неговиот удел во основањето на Црвениот крст или во врска со други проекти во кои бил вклучен. Меѓутоа, поголемиот дел од времето го минува повлечен од јавноста.

Еден ден во јули 1887 година еден стар човек неочекувано се појавил во малото гратче Хајден во Швајцарија. Мештаните набргу дознале дека станува збор за Динан. Иако тој имал само 59 години, двете децении на разочарување и оскудница прерано го остареле. Во неговиот нов дом, тој се спријателил со неколкумина луѓе кои му укажувале должна почит, а едно време продолжил да се интересира за напредокот на движењето за чиешто основање тој имаше сторено многу. Повремено се слушал со неколку поранешни пријатели кои знаеле дека е се уште жив. Во 1892 година, лошото здравје и напреднатата возраст го присилуваат конечно да се настани во локалната болница каде што ги проживеал последните 18 години од својот живот.

Во 1895 година, еден млад новинар при една експедиција во планините во близината на Хајден, дознава за Динан и побарал интервју со него. Во слените неколку дена светот дознава дека Динан е се уште жив и дека живее во аскетски услови за човек кој толку му дал на светот. Од секаде почнуваат да му пристигнуваат понуди за помош, признанија за неговата голема работа доаѓаат преку пошта, од високото општество и од обични луѓе, од блиски и од далечни места. Папата Лео XIII му испратил портрет потпишан од него, на кој тој своерачно ги напишал зборовите “*Fiat pax in virtute tua Deus*“¹. Динан, во спокојот на својата возраст, ги ценел сите тие признанија што му биле доделени. Сепак тој јасно ставил до знаење дека не му е потребна помош; неговите скромни потреби сосема добро ги задоволувала болницата и неговите соседи во Хајден.

Уште една висока почит доаѓа за Динан: во 1901 година, Нобеловиот комитет му ја доделува на Динан првата награда за мир, која тој ја дели со Французинот Фредерик Паси. Бидејќи Динан бил премногу слаб да патува во Кристијани, наградата и подоцна медалот, му биле испратени. Од неговиот поранешен дом, Женева пристигнува следната порака од Меѓународниот комитет на Црвениот крст:

“Ниту еден човек не ја заслужува почитта повеќе од тебе, кој пред четириесет години ги постави основите на меѓународната организација за помош на ранетите на военото поле. Без тебе, Црвениот крст, највисокото хуманитарно остварување на деветнаесетиот век, веројатно немаше да биде основано“.

На 30 октомври, недела, 1910, Жан Анри Динан почина во Хајден, меѓу планините и луѓето со кои пронајде духовен мир, пријателство и безбеден рај.

Сеќавање на Солферино

Крвавата победа на Мажента и ги отвори на француската армија портите на Милано, доведувајќи го расположението на Италијаните до највисока точка. Павија, Лоди и Кремено, гледајќи го приближувањето на нивните ослободители, ги пречекуваа восхитено. Австријците се беа повлекле од линиите крај Ада, Ољо и Кијезе и, решени сега да остварат славна одмазда за своите поранешни порази, концентрираа значителна воена сила на бреговите на Минчио, предводена лично од решителниот, млад и храбар австриски император.

На 17 јуни, кралот Виктор – Емануел пристигна во Бреша каде што беше пречекан со најтопли овации од луѓето кои десет долги години беа угнетувани и кои, во синот на Чарлс – Алберт, гледаа свој спасител и херој. Следниот ден, на општо распложение, Наполеон триумфално влезе во истиот град. Сите се радуваа што можеа да ја покажат својата благодарност кон владетелот кој дојде да им помогне одново да извојуваат слобода и независност.

На 21 јуни, еден ден после нивните армии, францускиот император и кралот на Сардинија ја напуштија Бреша. На 22 јуни беа окупирани Лонато, Кастенедоло и Монтекјаро, а вечерта на 23-ти, императорот, како врховен командант, и издаде јасна наредба на армијата на кралот Виктор-Емануел, којашто логоруваше кај Дечензано и која го сочинуваше левото крило од сојузничката армија, да го нападне Поцоленго утрото на дваесет и четврти. Маршалот Баражеј д'Ијер требаше да влезе во Солферино, маршалот војводата од Мажента во Каврана; генерал Нил требаше да оди во Џидиколо и маршалот Канробер во Медола, додека на Кралската гарда и беше наредено да замине за Кастиљоне. Овие обединети сили сочинуваа вкупна воена сила од сто и педесет илјади војници и четиристотини парчиња артилерија.

Австрискиот император имаше на располагање во Ломбрадија девет армиски корпуси кои вкупно броеја околу двесте и педесет илјади луѓе. Неговата напаѓачка сила беше зголемена со гарнизоните од Верона и Мантова. Постапувајќи по советот на фелдмаршалот, баронот Хес, кралските трупи, по напуштањето на Милано, постојано се повлекуваа со цел, сета воена сила што ја имаше Австрија во Италија, да ја сконцентрираат помеѓу Адице и Минчио. Но, силата на војската

што требаше да се употреби изнесуваше сто и седумдесет илјади луѓе, потпомогнати со приближно петстотини парчиња артилерија.

Кралскиот штаб беше преместен од Верона во Вилафранка, а потоа во Валецо, и беа издадени наредби трупите повторно да го поминат Минчио кај Пешиера, Салионце, Валецо, Фери, Џито и Мантова. Армијата ги зазеде областите помеѓу Поцоленго и Џидиколо со цел, согласно сугестиите на повеќето најискусни фелдмаршали, да ја нападне франко-сардиниската армија помеѓу Минчио и Кијезе.

Австриските сили под императорот ги сочинуваа две армии: првата водена од фелдмаршалот грофот Вимфен, под чија команда се наоѓаа трупите со кои командуваше принцот Едмонд од Шварценберг, грофот Шафгоше и баронот Вајгл, како и коњаничката дивизија на грофот Џедвиц. Ова беше левото крило на армијата што ги имаше заземено позициите во близина на Волта, Џидиколо, Медола и Кастел-Говредо, Втората армија беше под команда на генералот гроф Шлик, под чии наредби беа фелдмаршалите, грофот Клам-Гала, грофот Стадион, барон фон Цобел и Ритер фон Бенедек и коњаничката дивизија на грофот Менсфорд. Ова беше десното крило што ги држеше Каврана, Солферино, Поцоленго и Сан Мартино.

Така, утрото на дваесет и четврти, Австријците ја имаа окупирано секоја точка помеѓу Поцоленго, Солферино, Каврана и Џидиколо. Тие ја имаа распоредено својата тешка артилерија по должината на ниските ридови, формирајќи го центарот на огромната напаѓачка линија и овозможувајќи им, во случај на потреба, на левото и десното крило да се повлечат, покриени од овие утврдени височинки што ги сметаа за непробојни.

И покрај тоа што маршираа едни наспроти други, двете спротиставени сили не очекуваа дека ќе се сретнат и ќе се судрат толку рано како што тоа се случи. Австријците сметаа дека само дел од сојузничката армија ја има поминато Кјезе: тие не можеа да знаат за планот на императорот Наполеон и нивните информации не беа точни.

Ниту пак Сојузниците не очекуваа дека толку ќе дојдат лице в лице со армијата на австрискиот император. Нивната извидница, нивните согледувања, извештаите од теренот и спуштањата со балони извршени на дваесет и трети, не укажуваа на противофанзива, ниту пак на напад.

Така, иако двете страни очекуваа за кратко време да се случи големата битка, судирот помеѓу Австријците и Франко – сардинијците во петокот на 24 јуни беше навистина неочекуван, бидејќи и двете спротиставени страни имаа погрешни податоци за меѓусебните движења.

Секој има слушнато за битката кај Солферино. Секавањата на оваа битка се толку свежи што таа се уште се памети, особено поради тоа што последиците од тој ден се уште ги чувствуваат многу

европски земји.

Јас бев само турист без било каков удел во овој голем сидур; беше голема привилегија, по силата на сосема неочекуван сплет на околности да бидам сведок на потресните сцени што одлучив да ги опишам. На овие страници ги опишувам само моите лични впечатоци, така што моите читатели не треба да бараат посебни детали ниту пак податоци за стратешки прашања, за овие работи се зборува во некои други документи.

На тој незаборавен дваесет и четврти јуни, повеќе од 300.000 луѓе стоеја еден наспроти друг, борбената линија беше долга повеќе од пет милји, а битката траеше повеќе од петнаесет часа.

Австриската армија, изморена по целовечерниот марш на дваесет и трети, мораше да го издржи жестокиот јуриш на сојузничката армија в зори на дваесет и четврти. Подоцна требаше да се издржи задушливата атмосфера и топлина како и гладот и жедта, со оглед на тоа што освен дуплиот бренди, тие не добија никаков оброк во текот на целиот тој ден. Што се однесува пак до француската армија, таа го започна маршот пред изгрејсонце, така што го имаше добиено само утринското кафе. Спротивставените трупи, особено оние повредените, беа во состојба на крајна исцрпеност на самиот почеток на таа ужасна битка!

Утрото околу три часот, Првиот и Вториот корпус под команда на маршалите Баржеј д'Ијер и Мак-Маон, тргнаа во напад на Солферино и Каврана. Но само што го поминаа Кастиљоне, водачите на нивните колони наидоа на австриска стража спремна да го спречи нивното напредување.

Во двете армии беше даден аларм: на сите страни се слушаа труби за напад и удари на барабани. Императорот Наполеон кој ја беше поминал ноќта во Монтекјаро, итно заминува во Кастиљоне.

Во шест часот започнува сериозна размена на оган. Австријците напредуваат во совршена формација со нивните жолто-црвени знамиња, исцртани со германскиот кралски орел кој лебди над густите маси во бели униформи.

Помеѓу трупите што учествуваат во битката, француската гарда пружа навистина импозантна глетка. Денот е заслепувачки јасен, сјајното италијанско сонце блеска на сјајните оклопи на Змејовите и Гидите, Ланцерите и Квирасите.

На самиот почеток на акцијата, императорот Франц Јозеф го напушта својот штаб и се сели со своите луѓе во Волта. Тој беше придружуван од Надвојводите на Лорен меѓу кои треба да се споменат големиот војвода на Тоскана и војводата на Модена.

Првиот судир се случи при такви услови на теренот кои беа со-

сема нови за Сојузниците, Француската армија требаше да се пробие низ редица на дрвја од дудинки со винова лоза меѓу нив, што претставуваше вистинска Пречка. Теренот беше испресечен на многу места со пресучени ровови и долги сидови од кои некои беа од три до пет стапки високи, широки во подножјето, а зашипени кон врвот. Коњите требаше да ги исчистат овие сидови и да ги преминат рововите.

Австријците од нивните посматрачници на бреговите, истурија артилериски оган врз Французите, стрелајќи ги со постојан оган од канистри и крупни сачми. Калта и правот што се кренаа од овој огромен облак од проектили што се разбиваа од земјата, се мешаше со густот чад од пушки и гранати. Соочувајќи се со татнежот од оружјето, што одекнуваше сеејќи смрт врз нив, Французите тргнаа напред да ги нападнат позициите на непријателот.

Во текот на пладневната жештина, борбата што дивее помеѓу двете страни станува се пожестока и пожестока. Густы колони од луѓе се фрлаат едни на други со силина на разурнувачка вода што носи се пред себе. Француските полкови се втурнуваат во австриските маси кои постојано се засилуваат и стануваат се поцврсти и се позаканувачки, спротиставувајќи се на нападот со сила на челични сидови. Цели дивизии ги фрлаат ранците за да можат да го напаѓаат непријателот полесно со фискирани бајонети. Како кој од баталјоните е одбиен, беднаш доаѓа друг во замена. Секој насип, секоја височинка, секоја карпа, станува сцена на борба до смрт, а купишта тела лежат на ридовите и во долините.

Се случува застрашувачка борба со голи раце во нејзиниот ужас. Австријците и Сојузниците се газат едни со други под нозете, се убиваат меѓусебно врз купишта од раскрварени тела, се соборуваат со кунадци, се кршат черепи, со сабји и бајонети се распорчуваат стомаци. Никој не е поштеден и за никого нема милост, тоа е вистинска кланица, борба помеѓу дивы зверови, залудена со крв и бес. Дури и ранетите се борат до последниот здив. Кога ќе останат без оружје, го зграпчуваат непријателот за грло и го раскинуваат со заби.

Малку понатаму, се гледа истата слика, само уште поужасна со доаѓањето на коњаничка ескадрила која галопира газејќи ги мртвите и ранетите под коњските клита. На еден сиромав ранет му ја разнесуваат вилицата; на друг му ја кршат главата; на третиот кој можеше да биде спасен му ги набиваат градите. Врисоци и псовки на бес, болно и очајничко стенкање, измешано со р'жење на коњите.

Еве ја артилеријата следена од коњицата во полн галоп. Пушките се судираат над мртвите и ранетите расфрлани во неред на бојното поле. Под тркалата смачкани мозоци, искршени и растргнати екстре-

митети, деформирани тела што не можат повеќе да се распознаат – почвата е буквално прекриена со крв и со расфрлани остатоци од луѓе.

Француските трупи се искачуваат по насипите, по ридовите и карпите со огнено воодушевување, под австрискиот оган, осипани со куршуми и гранати. Неколку одредби од избрани луѓе исцрпени од напорите и облеани од пот, само што ќе успеат да стигнат до врвот од брегот, наеднаш паѓаат како лавина врз Австријците, судирајќи се во нив, растурајќи ги и гонејќи ги до самото дно на насипите и рововите.

Позициите на Австријците беа одлични, утврдени во куќите и црквите во Медола, Солферионо и Каврана. Но ништо не го спречи ниту го ублажи колежот. Имаше убивања во толпите и убивања човек од човек; секое парче од земјата се освојуваше со врвот од бајонетите, секоја позиција се бранеше чекор по чекор. Се освојуваа села, куќа по куќа и фарма по фарма; секоја по ред беше под опсада. Секоја врата, секој прозорец или двор, беше ужасна сцена на кланица.

Францускиот оган од крупни сачми предизвика страшен неред во австриските редови. Пукањето беше ефикасно во огромни размери, ридовите беа покриени со мртви, а беа нанесени загуби дури и меѓу поодалечните резерви од германската армија. Иако Австријците се повлекуваа, тоа го правеа чекор по чекор, и набргу тие одново ја почнуваат офанзивата; повторно се собираа за одново да бидат растурени.

Во рамницата, ветерот креваше прашина, правејќи густе облаци кои го замрачуваа воздухот и ги заслепуваа завојуваните трупи.

Одвреме навреме се чинеше дека војувањето запира, за да започне одново со уште поголема силина. Празнините во австриските редови направени од страна на одлучните, убиствени напади на Французите, беа веднаш пополнувани со свежи резерви. Најпрвин од една страна, потоа од друга, ќе се слушнеа барабаните и трубите што сигнализираа полнење на оружјето.

Гардата се држење навистина со благородна храброст, поддржана со храброста и неустрашливоста на лесната пешадија и труците на борбената линија. Зуавите се фрлаа напред со фиксирани бајонети, напаѓајќи како диви сверови со бесни извици. Француската коњица ја напаѓаше австриската коњица; Уланите и хусарите се бодеа и раскинуваа едни со други, дури и коњите, возбудени од жештината на битката, ја играа својата улога во судирот, напаѓајќи ги коњите на непријателот

Бесно касајќи ги, додека нивните јавачи заминуваа и се сечеа едни со други.

Битката беше толку жестока, што во некои места кога ќе снемаше муниција, луѓето продолжуваа да се борат со камења и со ту-

паници. Хрватите го убиваа секого на кого што ќе наидеа; ранетите припадници на сојузничките сили ги убиваа со кундаците од своит пушки; алжирските стрелци и покрај обидите на нивните водачи да го зауздаат нивното дивеење, исто така не ги штедеа ранетите австриски офицери и војниви и ги напаѓаа непријателските редови со сверски извици и морничави крици.

Најмоќните позиции беа заземени, губени и повторно заземени, за одново да бидат изгубени и повторно добиени. Илјадници луѓе паѓаа насекаде, со отворени рани на рацете и нозете, изрешетани од куршуми, смртно ранети со истрели и гранати од секаков вид.

Гледачот, стоејќи на ридовите околу Кастиљоне, иако можеби не можеше точно да сфати каков е планот на битката, можеше сепак да види дека Австријците се обидуваа да го пробијат центарот на сојузничките трупи со цел да се задржи и да се одложи нападот на Солферино. Поради својата восхитувачка позиција, градот беше главната точка на битката. Набљудувачот можеше само да претпостави какви се напори правеше францускиот император за да оствари контакт помеѓу различните делови на неговата армија, со цел да си пружат меѓусебе помош и поддршка.

Императорот Наполеон, сфаќајќи ја брзо и точно ситуацијата, увиде дека на австриските сили им недостига цврста и единствена команда. Тој им нареди на армиските трупи под команда на Баржеј д'Ијер и Мак-Маон, како и на својата гарда под команда на храбриот маршал Рењо де Сен-Жан д'Анџели, да ги нападне симултано утврдувањата кај Солферино и Сан Касано. Неговата цел беше да се пробие центарот на непријателската линија што го сочинуваа армиските трупи на Стадион, Клам-Гала и Џобел, кои доаѓаа едни по други за да ги бранат овие важни позиции.

Во Сан Марино, храбриот и бестрашен фелдмаршал Бенедек, со само еден дел од Втората австриска армија, во текот на целиот ден се спротиставуваше на сардинските трупи. Изгледаше запален од присуството на неговиот крал и се бореше херојски под неговите наредби.

Десното крило од сојузничката армија што го сочинуваа трупи-те под команда на генерал Нил и маршал Канробер, со несовладлива енергија и пружаа отпор на Првата германска армија, под команда на грофот Вимфен. Трупите на Шварценберг. Шафгоче и Де Вајгл не можеа со успех заеднички да делуваат.

Тоа утро, маршал Канробер не ги стави во акција сите свои расположливи трупи, туку ги држеше во состојба на готовност. Ова беше сосема разумно решение и сосема во согласност со наредбите на Наполеон. Но и покрај тоа, на крајот, најголемиот дел од неговата армија, имено дивизиите на Рено и Троу, како и коњицата на генерал Партуно,

одиграа активна улога во битката. Додека очекувајќи дека армијата на принц Едвард од Лихтенштајн ќе се спушти на него (оваа сила не припаѓаше на ниту една од двете австриски армии, таа ја напушти Мантова истото тоа утро, предизвикувајќи голема загриженост кај Наполеон), Трупите на Лихтенштајн од своја страна беа сосема парализирани од страв поради приближувањето на армијата на принцот Наполеон, чијашто една дивизија, онаа на Отенмар, беше тргнала од Пјаченца.

Генерал Форсеј и генерал Де Ладмирол со нивните храбри трупи го издржаа главниот удар на битката тој славен ден. По неописливата борба тие успеаја да ги заземат височините и ридовите што водеа кон прекрасната планина на кипарисите, непобедливи како и Кулата и Гробиштата на Солферино од страшниот колеж што се одигра таму. Планината на кипарисите на крајот беше заземена со јуриш и на нејзиниот врв Полковникот д'Оверњ развеа шамиче на врвот од својот меч во знак на победа.

Но ваквиот успех беше скапо платен со тешки загуби на страната на Сојузниците. На генерал Ладмирол куршум му го скрши рамото и едвај успеа да му го превезат во полската болница поставена во капелата на едно мало селце. И покрај тежината на повредите, храбриот човек се врати повторно во битката. Ги храбреше своите баталјони кога и вториот куршум му ја застрела левата нога.

Генерал Фореј, мирен и прибран и во најтешките моменти, беше ранет во колкот, белата капелка од неговата воена облека му беше прострелана, а неговите аѓутанти беа исто така ранети. На еден од нив, капетан Кервенел, кој имаше само дваесет и пет години, експлозија на граната му ја разнесе главата.

Во подножјето на планината на кипарисите, генерал Дју смртно повреден падна од неговиот коњ, додека ги водеше своите стрелци напред. Генерал Дуај беше повреден, а малку понатаму и неговиот брат, полковник Дуај падна смртно погоден. На бригадниот генерал Огер куршуми му ја расцепи левата рака. Чинот генерал на дивизија што го стекна на бојното поле, го чинеше неговиот живот.

Француските офицери маршираа и мафтаа со сабјите, храбрејќи ги на тој начин војниците зад нив со својот пример. Тие беа одново и одново погодувани на чело на баталјоните, бидејќи со своите ордени и еполети претставуваа лесна мета за тиролската лесна пешадија.

Какви трагични и драматични сцени, какви потресни катастрофи! Во Првиот африкански лесно-пешадиски полк, покрај полковникот Лоран де Онд кој падна ненадајно смртно погоден, потпоручникот Де Салињак Фенелон, кој имаше само дваесет и две години, ги разби редовите на Австријците и плати со својот живот за овој свој

брилијантен подвиг. На фармата во Каза Нова, полковникот Де Малевил остана без доволен број војници и без муниција. Зграпчувајќи го знамето на неговиот полк, се втурна напред кон страшниот непријателски оган, извикувајќи: “Секој кој го сака своето знаме, нека тргне по мене!”. Неговите војници, ослабени поради гладот и исцрпеноста, јуришаа зад него со спуштени бајонети. Еден куршум го погоди де Малевил во ногата, но и покрај големото страдање, потпомогнат од еден војник, успеа да се задржи на коњот и понатаму да командува. Во близина, командувајќи го својот баталјон, загина Хербер, кој го даде својот живот за да го спаси Орелот. Паѓајќи, тој најде сила да им довикне на своите војници пред да умре: “Храбро, момчиња!”.

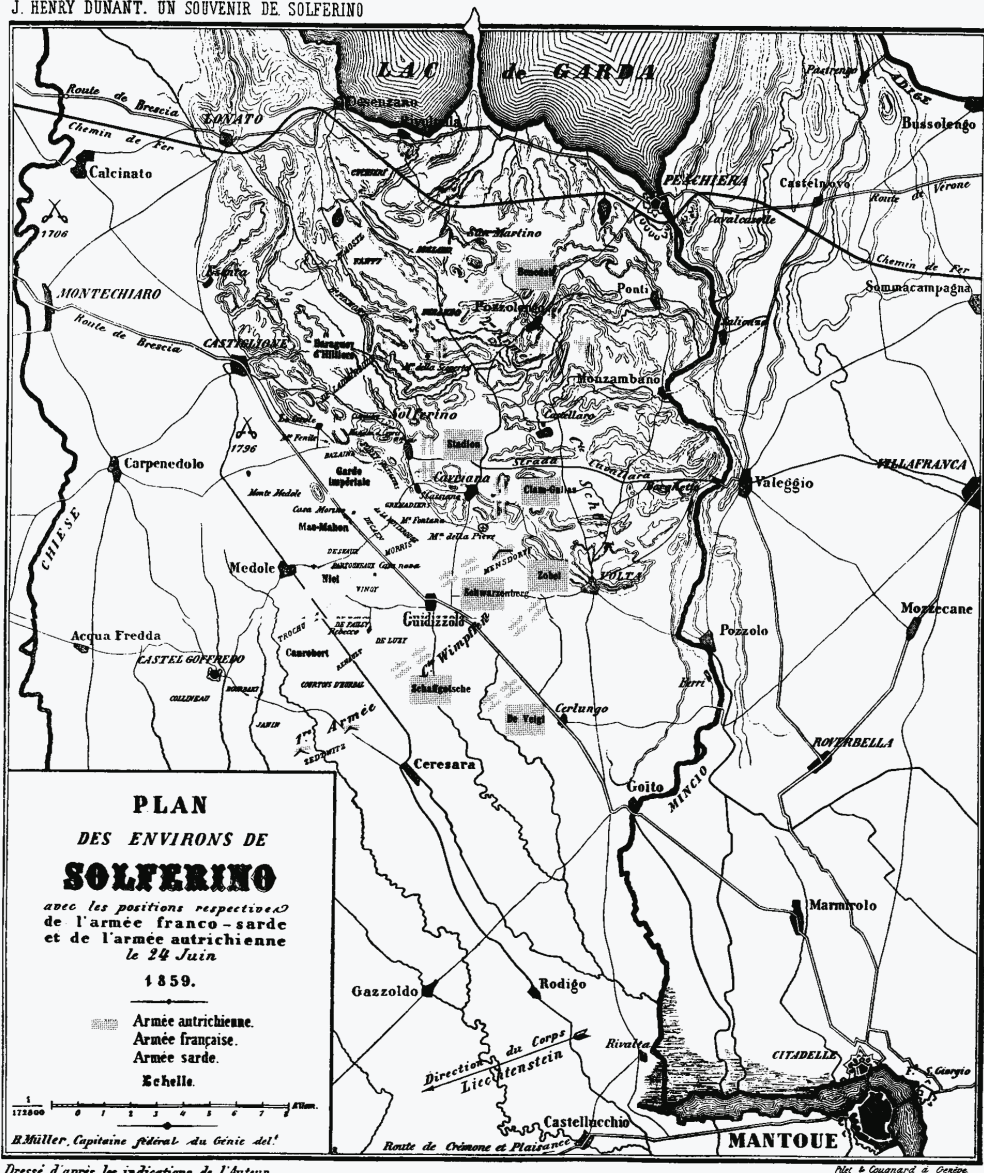
На кулата на Солферино, поручникот Монела, од гардиската лесна пешадија, заплени шест парчиња артилерија, од кои четири заедно со нивните екипажи.

Австрискиот полковник кој командуваше со нив, се предаде. Поручник Де Гизел, носејќи го знамето на својот полк, беше опколен заедно со својот баталјон од страна на војска која беше десет пати побројна од неговата. Тој беше погоден, и додека се тркалеше на земјата, го зграпчи своето скапоцено оружје стискајќи го до срцето. На еден водник кој го имаше земено знамето со цел да го спаси од непријателот, топовско ѓуле му ја разнесе главата; капетанот кој после него го зграпчи знамето, беше исто така ранет, а неговата крв остави дамки на искршениот бајрак. Секој војник што ќе го земеше знамето паѓаше покосен, војници и офицери подеднакво, но тоа беше чувано докрај од сид на мртви и живи тела. На крајот, величественотот распарталено знаме остана во рацете на водник мајор од полкот на полковникот Абатучи.

Мајорот Де ла Рошефукол Лианкур, бестрашен човек од африканската коњица, јуришаше на унгарските сили, но неговиот коњ беше изрешетан и тој падна погоден од два истрела. Беше заробен од Унгарците кои ги консолидираа своите редови.

Во Цидиколо, принцот Чалс де Виндиш – Грец, храбар австриски полковник, безуспешно се обидувааше со својот полк да ги освои позициите кај Каза Нова. Несреќниот принц, како великодушен херој, дури и смртно ранет продолжи да издава наредби. Неговите војници го држеа в раце, стоејќи неподвижно под дожд од куршуми, храбрејќи го до крај. Тие знаеја дека мораат да умрат, но не го оставија својот полковник кого го сакаа и го почитуваа. Набргу тој го испушти последниот здив.

Фелдмаршалите грофот Кренивил и грофот Палафи беа исто така тешко ранети додека се бореа храбро, како и фелдмаршалот Бломберг и генерал-мајор Балтин, во корпусот на барон фон Вајгл. Барон

Штрумфедер, Барон Пидол и полковник фон Мумб, беа убиени. Поручникот вон Штајгер и фон Фишер загинаа храбро, блиску до местото каде што младиот принц од Исенбург, кој имаше среќа да биде собран од бојното поле со трошка живот во него.

Маршалот Баржеј д'Ијер, следен од генералите Лебев, Базен, де Негриер, Дуај, д'Алту и Фоже, и полковниците Камбриел и Мишее, напредуваа кон Солферино. Селото го бранеше грофот Стадион, и фелдмаршалите Палфи и Штернберг, под чијашто конада бригадите на Билс, Пухнер, Гал и Колер, долго време успешно ги одбиваа најголемите напади. Генерал Каму со неговата лесна пешадија и стрелци се истакна во овие јуриши, а исто и полковниците Бринкур и де Таксис коишто беа ранети, како и поручникот Хемард, кој беше двапати прострелан во градите.

Генерал Десво, храбар и прибран како и секогаш, на чело на својата коњица, го одби жестокиот јуриш на унгарската пешадија во страшна битка. Тој беше секогаш на чело на својата дивизија, покажувајќи железна сила против армиските корпуси на Де Вајгл, Шварценберг и Шафгоче, како засилување на силната офанзива на генерал Троху кај Џидиколо и Ребеко. Во истиот сектор, се истакнаа генерал Морис и генерал Партуно, борејќи се против коњаницата на Менсдорф.

Маршалот Де Мек – Маон, со генералот Де ла Мортеуж, генерал Декаен и гардиската коњица, успеаја да стигнат до ридовите кај Сан Касано и Каврана, благодарейќи на силната одбрана на генерал Нил, кој во рамнината на Медола, заедно со генералите Де Фајн Виној и Де Лизи, им пружаше силен отпор на трите силни дивизии од армијата на грофот Вимфен. Де Мек-Маон, се проби околу просторот што претставуваше клуч за овие позиции и стигна до линиите паралелно до ридовите, за конечно да се утврди спроти местото каде што беа сконцентрирани трупите на фелдмаршалите Клам-Гала и Цобел. Но, храбриот принц од Хес, еден од хероите на австриската армија, силен противник на славниот освојувач на Мажента, по храбрата борба кај Сан Касано, ги бранеше трите падини од планината Фонтана од постојаните напади. Генерал Севелинж под австрискиот оган ги искачи своите полски топчиња со помош на гренадари од гардата, со оглед на тоа што коњите не можеа да ја искачат стрмната падина. Синцир од гренадири внимателно ја пренесе муницијата на артилериите од нивните кесони кои беа оставени на рамницата, така што топовите од својата невообичаена положба на височинките, продолжија да истураат оган врз непријателот, Генерал Де ла Мотеруж конечно ја освои Каврана, и покрај жестокиот отпор и постојаните напади од страна на младите германски офицери кои одново и од-

ново ги водеа своите полкови во битка. Лесната пешадија на генерал Манк одново ги полнеше празните кутии со муниција со оние на гренадирите, но откако таа одново беше потрошена, продолжија да ги напаѓаат бреговите помеѓу Солферино и Каврана со фиксирани бајонети. Со помош на генерал мајорот Мелине, тие успеаја да ги заземат овие позиции и покрај големиот отпор. Откако повекепати паѓаше во рацете де на едните, де на другите. Ребеко беше конечно освоен од страна на генерал Рено.

Во напад на планината Фонтана, алжирските стрелци претрпеа големи загуби. Нивните полковници, Лоре и Хемен, беа убиени, а исто така и голем број офицери. Но, сето тоа имаше за последица двојно зголемување на нивниот бес и жештина. Заколнати дека ќе ги одмаздат своите загинати, тие се втурнаа кон непријателот со африкански без и муслимански фанатизам, убивајќи френетично и без милост, како тигри што вкусиле крв. Хрватите пак, ќе се фрлеа на земја или ќе се криеја во рововите и, кога непријателот ќе им се приближеше, наеднаш скокнуваа, директно погодувајќи го.

Во Сан Мартино беше ранет капетан Палавичини, офицер на Берсаљери; неговите војници го кренаа в раце и го однесоа во црквата каде што му беше пружена прва помош. Но Австријците, кои беа за момент одбиени, повторно тргнаа во напад и се упатија кон црквата. Војниците на Берсаљери не беа толку силни за да им се спротистават и мораа да го напуштат својот командант. Хрватите ги откорнаа тешките камења од вратата на капелата и со нив му го скршија черепот на несреќниот капетан, чијшто мозок ги испрска нивните туники.

Среде сето ова војување кое продолжуваше да се одвива на бојното поле, можеа да се слушнат клетви и пцовки од луѓе кои припаѓаа на различни нации од кои многумина беа станале убијци на возраст од дваесет години!

Во текот на ноќта, Наполеоновиот капелан Абе Лен, одеше од болница во болници, давајќи им утеха на оние што умираа. Смртоносната олуја од железо, сулфур и олово што бришеше по земјата, го тресеше тлото под неговите нозе, додавајќи еден по еден нови маченици во тој човечки хекатомб, како што завојуваните страни го параа воздухот со своето смртоносно светкање. На потпоручникот рафален оган му ја беше скршил левата рака и од раната течеше крв. Еден унгарски офицер забележа како еден од неговите војници стрела кон момчето, тој го спречи и потоа се упати кон ранетиот, сочувствително му ја свитка раката и нареди тој да биде одведен на безбедно место.

Жените од кантината се движеа по бојното поле исто како и војниците. Честопати и самите беа погодувани и ранувани додека се

движеа меѓу ранетите, кревајќи им ги главите и давајќи им да пијат, додека тие плачеа жално барајќи вода.¹ Еден офицер од хусарите, ослабнат поради загубата на крв, се бореше да се ослободи од телото на неговиот коњ што беше паднат врз него, погоден од парче граната. Коњот галопираше влечејќи го раскрвареното тело на својот јавач. Коњите покажуваа повеќе милост отколку луѓето што ги јаваа, и постојано се обидуваа да не загазат врз жртвите на оваа бесна, страствена битка.

Еден од офицерите од Легијата на странците беше смртно ранет од куршум, а неговото куче, кое му беше премногу верно, трчаше покрај него. Кучето беше дојдено со него од Алжир и беше миленик на целиот полк. Тоа беше исто така рането неколку чекори пона таму, но смогна сили да се довлечка до својот господар за да умре покрај него. Во другиот полк една коза што му припаѓаше на еден од стрелците, бестрашно трчаше напред за време на нападот на Солферино, храбро спротиставувајќи се на огнот.

Колку многу храбри војници, непоколебани ос нивните рани, продолжија да се борат додека нов куршум не ќе ги легнеше на земи, така што не можеа повеќе да се борат! Во другите сектори, цели баталјони беа присилени да стојат мирно, чекајќи ги наредбите да тргнат под убиствениот оган. Тие мораа да стојат неподвижни, вриејќи од нестрпливост, и да гледаат како паѓаат еден по друг.

Сардинијците најпрвин ги бранеа, а потоа одвреме на време во текот на денот, ги напаѓаа бреговите Сан Мартино, Роколо и Мадона де ла Скоперта. Овие позиции беа губени и освојувани пет или шест пати. Сардинијците коонечно го освоија Поцоленго, иако без многу голема координираност и делувајќи во голема мерка како независни дивизии. Нивните генерали Молард, Де ла Мармора, Де ла Рока, Дурандо, Анри, Кијалдини, Де Соназ, заедно со своите офицери од сите рангови, беа таму заедно со својот крал, на чиешто очи беа ранети тројцата генерали Периое, Црле и Арнолди.

Во француската армија по маршалите и генералите, не можеа да не се споменат славните подвизи на храбрите бригадири, сјајните поручници, бестрашните мајори и храбрите капетани, кои историја многу за да ја однесат победата тој славен ден. Беше навистина голема чест што се бореа и што ги поразија воините како

1 Можно е ова да беа жителите што беа живи запалени од страна на Мексиканците на 9 јуни 1862 години. Тие беа врзани за вагони со барут заедно со уште десет војници, кога беа опколени од герилска банда на две и пол милји од Теџиера, додека носеа храна и муниција од Вера Круз до францускиот логор.

принц Александатт од Хесе, Стадион, Бенедек или Карл фон Видниш - Греџ!²

“Изгледаше како ветрот да не носи напред“, сликовито објаснуваше еден обичен војник, обидувајќи се да го опише духот на ентузијазам на своите соборци кои тргнаа во битката заедно со него. “Мирисот на барутот, звукот на пушките, трубите и барабаните, сето тоа внесува живот во тебе и те разгорува!“ И навистина, се чинеше дека во таа битка секој војник се бори како да е во прашање неговиот личен углед и чест и неговиот личен кредибилитет, поради што треба да се извојува победата.

Меѓу обичните војници на француската армија владееше невообичаен ентузијазам и храброст. Ништо не можеше да ги запре овие луѓе. Тие ги водеа своите војници во најопасните и најистурените делови од битката како луѓе што одат на гозба. Оваа нивна особина е без сомневање еден од факторите за супериорноста на француската армија во споредба со армиите на другите големи нации во светот.

Трупите на императорот Франц Јозеф беа соборени; армијата на грофот Вимфен прва доби наредна од својот командант за повлекување, дури и пред да бидат ставени сите војници во акција од страна на маршалот Канробер, Армијата на грофот Шлик и покрај цврстиот став на грофот Стадион, беше ослабена неодлучната поддршка од фелдмаршалите

Еден поглед на лојалната насмевка на австрискиот генерал беше доволен доказ дека сета горчина беше исчезнала. Што се однесува до францускиот генерал, сите знаеме дека тој немаше никаква причина да чувствува такво нешто. Таква е војната, таков е животот на војникот. Овие двајца генерали кои беа толкави пријатели таа есен, можеби повторно ќе војуваат еден против друг следната година, за повторно некаде заедно да вечераат наредната година!

Клам – Гала и Цобел (освен дивизијата на принцот од Хес), таа беше присилена да ги напушти сите позиции што Австријците ги имаа утврдено.

Во меѓувреме, небото се смрачи и тешки облаци го покрија

2 Во врска со генерал Форсеј, дозволете да позајмам неколку зборови за него од убавата книга на полковникот Едмонд Фавре “L’armee prussienne et les manoeuvres de Cologne en 1861”:

“Тој ден кралот не покани на вечера во замокот Бенрај во близината на Дизелдорф. Пред да седне на масата кралот ги зеде рацете на генерал Форсеј и генерал Памугаршен: “Сега кога сие пријатели“, рече тој, смеејќи се, “седнете еден до друг и разговарајте“. Сега Форсеј беше освојувачот од Монтебело, а Памугаршен командуваше против него, но сега тие можеа да се пошавуваат еден на друг прашања за сите дејствија на битката.

хоризонтот. Ветрот почна бесно да дува, кршејќи ги гранките од дрвјата, кревајќи ги во воздух. Студен дожд носен од олујата и провалата на облаците ги квасеше војниците, заслабнати од глад и исцрпеност, а истовремено ударите на ветрот создаваа виори од заслепувачка прашина. Тоа беа нови елементи против кои требаше да се борат, освен против непријателот. Попуштајќи под олујата, Австријците и покрај се се собираа на повик од нивните офицери. Но, околу пето часот, најпрвин во едно место, потоа во друго, под ударите на дождот и градот, под молњите и громовите и под мракот што го покри бојното поле, масакарот престана.

Во текот на целата битка, водачот на Хабсбурзите покажа восхитувачки мир и прибраност. Кога беше освоена Каврана, тој стоеше заедно со грофот Шлик и неговиот аѓутант принцот од Насау на височинката наречена Мадона дела Пиеве, во близина на црквата опкружена со дрвја од кипарис. Откако главниот дел од австриската војска отстапи, без каква и да е надеж нејзиното лево криво да ги нападне сојузничките позиции, беше донесена одлука за општо повлекување. Императорот, во тој момент, со дел од своите луѓе замина кон Волта, додека надвојводата и големиот војвода од Тоскана се повлекоа во Валеџо. Едно време меѓу германските трупи завладеа паника и во некои полкови повлекувањето се претвори во хаотично бегство. Нивните офицери кои се бореа како лавови, не можеа да ги вратат назад. Ниту храбрењето, ниту навредите, ниту замавнувањата со сабја, ништо не можеше да го спречи бегството. Ужаснати, на овие војници кои се бореа толку храбро, сега им беше полесно да ги трпат навредите и шлаганиците отколку да останат да останат во единиците.

Очајот на австрискиот император беше ужасен. Самиот тој се однесуваше како херој; цел ден под дожд од куршуми, а сега не можеше да престане да плаче, соочувајќи се со оваа катастрофа. Во очаот, тој се нафрли на бегалците нарекувајќи ги кукавици. Кога ги совлада своите изливи на бес, тој мирно зјапаше во оваа сцена на пустош, додека крупни солзи му се слеваа низ образите. По многу убедувања од неговите аѓутанти, тој конечно се согласи да ја напушти Волта и да замине за Валеџо.

Во својата констернираност, австриските офицери се фрлаа во забите на смртта, толкава беше нивната лутина и нивниот очај. Но скапо ги плаќаа своите животи. Обземени од жал и бес, некои се самоубиваа, неспособни да го поднесат овој фатален пораз. Повеќето од нив се враќаа во своите полкови облеани во сопствената крв и крвта на нивните непријатели. Нивната храброст и јунаштво заслужуваат вистинска почит.

Во текот на целиот тој ден императорот Наполеон можепе да се види секаде каде што беше потребно неговото присуство. Со него беа маршал Вајан, генерал мајор на армијата, генерал Мартимпреј, помошник генерал мајор, гроф Роже, грофот Де Монтебел, генерал Флери, принцот Де ла Москова, поручниците Реје и Робер, кралскиот ескорт и дивизија од сто гардисти. Онаму каде што беше најтешко, самиот император ја насочуваше битката, не размислувајќи за опасностите што постојано го демнеа. На планината Фениле беше повреден коњот на неговиот хирург Барон Лареј, а беа погодени и повеќемина припадници на гардата. Тој беше сместен во Каврана во куќата во која истиот тој ден престојуваше австрискиот император и од таму тој и испрати телеграма на императорката за да ја извести за својата победа.

Француската армија логоруваше на ридовите што ги имаше заземено во текот на бробата; гардата имаше поставено логор помеѓу Солферино и Каврана; првите два корпуса останаа на ридовите над Солферино, третиот беше кај Ребеко, а четвртиот кај Волта.

Џидиколо го држеа Австријците се до десет часот вечерта. Во текот на повлекувањето нивното лево крило го покриваше фелдмаршалот фон Вајгл, а од десно фелдмаршалот Бенедек, кој го држеше Поцоленго до доцна вечерта. На тој начин, тој го покриваше повлекувањето на грофовите Клам-Гала и Стадион, при што бригадите на Колер и на Гал, како и полкот на Рајшах, беа посебно успешни. Бригадите на Бранденштајн и на Вусин, со кои командуваше Принцот од Хес, заминаа за Волта, за да и помогнат на артилеријата да помине Минчио кај Боргето и Валецо.

Заостанатите австриски војници беа прибрани и одведува во Валецо; патиштата беа прекриени со багаж од различни корпуси, понтон возови или артилериски резерви, сите се туркаа за да стигнат до преминот кај Валецо што е можно побргу. Понтон бригадите кои беа брзо распоредени овозможиле да биде спасен армискиот воз. Дотогаш, првите возила со полесно ранети војници веќе започнаа да пристигнуваат во Вилафранка. По нив пристигнуваа потешко ранетите и во текот на целата таа тажна ноќ продолжија да пристигнуваат во огромен број. Лекарите им ги преврзуваа раните, им даваа малку храна и кога пренатрупаноста ќе станеше ужасна, со воз ги праќаа во Верона. Но иако армијата при своето повлекување ги собираше сите повредени што можеа да се пренесат со воените вагони и товарни коли, колку ли само несреќници беа оставени да лежат беспомошно на голата земја, привајќи во сопствената крв!

Кон крајот на денот, кога сенките на ноќта започнаа да го покриваат ова огромно поле на масакр, многу француски офицери и војници тргнаа во потрага на своите соборци, селани или пријатели. Кога ќе најдеа на некој познат, ќе клекнеа покрај него, обидувајќи се да го вратат во живот, да го запрат крварењето притискајќи го со рака, или да ги преврзат скршените раце или нозе со шамиче. Но за кутрите страдалници немаше вода. Колку солзи беа пролеани во таа мизерна ноќ, кога сета лажна гордост, сето човечко достоинство, беа заборавени!

На почетокот на битката беа отворени полски болници по куќите, фармите, црквите и манастирите, па дури и под отворено небо. Тука на офицерите што беа ранети утрото им беше пружана каква таква помош, а по нив и на обичните војници. Сите француски хирурзи покажуваа неуморна посветеност на работата, неколкумина од нив работеа без одмор и повеќе од 24 часа. Двајца од нив, работејќи во амбулантата под раководство на доктор Мери, главен хирург на гардата, требаше да извршат толку ампутации и толку преврски што паѓаа во несвест. Во една друга амбуланта, еден од нивните колеги беше толку исцрпен што кога си заминуваше од работа требаше рацете да му ги придржуваат двајца војници.

Црното знаме што се вееше од високо место, во текот на битката беше вообичаена ознака за локализацијата на местата за укажување прва помош или полските амбуланти, и постоеше премолчена согласност никој да не гаѓа во тој правец. Сепак, понекогаш беа погодувани и овие места, така што интендантите и луѓето од амбулантите не беа ништо повеќе поштедени во споредба со вагоните товарени со леб, вино и место, потребни за приготвување супа за повредените. Ранетите војници кои се уште можеа да се движат самите, доаѓаа во овие амбуланти, но во многу случаи тие беа толку исцрпени поради губењето крв, што мораа да бидат пренесувани на носила.

На тоа огромно просранство од дванаесет и пол милји земја на кое дивееше битката, по сите тие кофузни фази на огромниот конфликт, војниците, офицерите и генералите можеа да имаат само нејасна претстава за исходот на огромниот број акции што се случија. Дури и во текот на борбата, едвај и да знаеја што се случува покрај нив. Ова беше особено карактеристично за австриската армија поради недостигот на правилни и соодветни генералски наредби.

Сите ридови помеѓу Кастиљоне и Волта беа осветлени од огнови разгорувани со остатоците од австриските кесони и од гранките од дрвјата што ги беа скршиле гранатите и олујата. Покрај овие огнови војниците ја распостираа мократа облека да се суши, додека тие спиеја на земја или на камења. Но за оние што неа не беа ранети и немаше одмор, требаше да се најде вода за да се свари супа и кафе.

Какви мачни искуства и сурови разочарувања! Цели баталјони беа оставени без храна, немаше вода, а жедта беше толку ужасна што офицерите и војниците пиеја вода од калливите виори која беше одвратно нечиста полна со засирена крв.

Група хусари коишто дојдоа да логоруваат помеѓу десет и дванаесет часот вечерта, мртви уморни од потрагата по дрва и вода за кафе, наидоа на толку многу луѓе кои умираа молејќи за вода, така што ги испразнија сите свои шишиња со вода за да ги задоволат нивните потреби. Сепак успеаја да сварат кафе, но токму тогаш, кога тоа беше приготвено за пиење, се слушнаа истрели во далечината и беше даден аларм. Хусарите се качија брзо на нивнит коњи и одјаваа во насока на пукатниците, без да го голтнат кафето кое се истури во сето тоа брзање. Набргу видоа дека она што го сметаа за непријателски напад биле всушност истрели на француската стража која по грешка стрелала по неколкумина свои војници, кои барале храна и вода, сметајќи ги за Австријци. По овој аларм, коњаниците се вратија и се фрлија на земја каде што ја поминаа ноќта без било каква храна. Враќајќи се, повторно поминаа покрај многу ранети што молеа за вода. Еден Тиролец, лежејќи во близина на нивниот логор, упорно ги довикуваше, но тие немаа повеќе вода да му дадат. Следното утро го најдоа мртов, со полна уста земја и пена на усните. Неговото потечено лице беше зелено и црно, а тој се грчеше во страшни конвулзии; ноктите на неговите стиснати дланки беа свиткани наназад.

Ноќната тишина беше прекршена од стенкање, придушени воздишки од болка и страдање. Гласови што го параат срцето постојано довикуваа напomoш. Кој би можел да ја опише агонијата на таа страшна ноќ!

*“Гусѣи колони луѣ се фрлаа едни на друѣи со силина разурну-
вачка вода шѣо носи се ѣред себе. . .”*

Кога сонцето огреа на дваесет и петти, откри толку ужасна слика, каква што тешко може да се замисли. Бојното поле беше покриено со тела од луѓе и коњи; трупови лежеа расфрлани по патиштата, рововите, доловите, шумите; пристапите до Солферино беа буквално преполни со тела. Полињата беа уништени, насадите од пченица и пченка беа срамнети со земја, искршениогради, уништени овоштарници; овде онде имаше вирови крв. Селата беа напуштени, оставени со лузни од куршуми од пушки, бомби, ракети и гранати. Сидовите беа срушени и издупчени од топовските ѓулиња кои се разбивале во нив. Куќите беа изрешетани и уништени, а нивните жители кои се криеја клечејќи во подрумите без храна и светлина речиси дваесет часа, почнуваа да излегуваат надвор, гледајќи зашеметено во ужасот што го имаа преживеано. Насадеа околу Солферино, а особено на селските гробишта, можеше да се видат расфрлани пушки, ранци, кутии за муниција, конзерви од храна, шлемови, капи, ремени, опрема од секаков вид, остатоци од крвјосана облека и купишта од скршено оружје.

Ранетите кои беа собрани во текот на целиот тој ден, беа ужасно бледи и исцрпени. Најтешко повредените имаа втрнчен поглед како да не разбираат што им се кажува, гледаа со испиени очи, но очигледната исцрпеност не ги спречи да ја чувствуваат својата болка. Други беа исплашени и возбудени од нервозната пренапрегнатост и грчевито се тресеа. Оние со отворени рани веќе покажуваа симптоми на инфекција и беа речиси споулавени од болка и страдање. Тие молеа да бидат убиени за да им се скратат маките, грчејќи ги лицата во прегратката на смртта.

Некои од момчињата не само што беа погоддени од куршум или парче граната, туку имаше и такви чиешто раце или нозе беа срсени од артилериските возила што поминуваа врз нив. Цилиндричните куршуми ја кршат коската во илјадници парчиња и таквите рани се секогаш мошне сериозни. Парчињата од гранати и коничните куршуми исто така предизвикуваат агонизирачки болни скршеници и честопати страшни внатрешни повреди. Сите видови гранати, парчиња од коски, делови од облека, опрема или обувки, нечистотија или парченца олово, сето тоа ја влошува сериозноста на повредата и ја удвојува болката и страдањето што требаше да се поднесе.

Секој што ќе поминеше на просторот на којшто се одвиваше битката претходниот ден, можеше да види на секој чекор, среде тој хаотичен неред, мизерија и очај што не можат да се опишат со зборови. Некои полкови ги имаа оставено своите ранци, чија содржина беше ограбена од селаните од Ломбардија и алжирските стрелци кои убиваа се што ќе им застанеше на патот. Гардиската

лесна пешадија, заминувајќи во помош на дивизијата на Фореј која го напаѓаше Солферино, ги остави ранците во близината на Кас-тиљоне со цел полесно да можат да маршираат. Тие се бореа цел ден, напредувајќи постојано и конечно ја поминаа ноќта во Кавра-на. Следното утро се вратија по своите ранци, но ги пронајдоа ис-празнети, се беше опљачкано во текот на ноќта. Тоа беше сурова загуба за овие јадни момчиња. Нивните униформи и дола облека беа валкани, дамкосани и искинати, и сега останаа без облека, а веројатно и без нивните ситни заштеди, како и оние мали пред-мети од сентиментална вредност кои ги потсетуваа на домот и се-мејството - предмети дадени од нивните мајки, сестри или девојки. Пљачкашите грабаа дури и од Мртвите, не водејќи сметка дали по-вредените жртви се уште живи или не. Селаните од Ломбардија беа особено алчни за чизми кои ги тргаа немилосрдно од отечените нозе на жртвите.

Имаше тажни сцени и патетични епизоди, покрај овие страшни инциденти. Стариот генерал Ле Бретон тргна во потрага по својот повреден зет, генерал Дуај. Тој ја имаше оставено својата ќерка, ма-дам Дуај, неколку милји подалеку во состојба на дива збунетост и огромен страв. Тука поручникот де Нојхеце лежеше мртов, паѓајќи во моментот кога ја преземаше командата од својот шеф, полковни-кот Вобер де Женли, кој падна од коњот тешко повреден. Куршум го имаше погодено Де Нојхеце во срцето. Полковникот Женли имаше висока температура и му беше укажана прва помош. Крај него ле-жеше потпоручникот Де Селве де Саран од коњичката артилерија кој само пред еден месец беше излезен од Сен-Сир, а веќе ја имаше изгубено десната рака. Тука беше и мајорот предводник на лесната пешадија на Винсен, со прострелни рани во двете нозе. Него го ви-дов повторно во болницата во Бреша и потоа во воз од Милано до Торино. Тој почина како резултат од повредите во тунелот Мон-Се-ни. Поручникот Де Жизел, за кого се веруваше дека е мртов, беше пронајден таму каде што падна, во бесознание, се уште држејќи го знамето во рацете. Во близина, среде купот мртви тела – австриски десетари и пешадици, Турци и Зуави, лежеше телото на муслиман-ски офицер, Ларби де Лагдар, во неговата елегантна ориентална униформа. Од сонце потемнетото лице на поручникот на алжирски-те стрелци лежеше врз градите на еден илирски капетан чијашто војничка кошула се уште блескаше сосема бела. Од овие купишта човечки остатоци се ширеше смрдеа на крв.

Полковникот Де Малвиј, кој беше повреден храбро борејќи се кај Каза Нова, сега го испушташе својот последен здив. Мајор Пон-жибо почина во текот на ноќта и беше погребан. Беше пронајдено телото на младиот гроф де Сен Паер кој беше унапреден за коман-

дант на неговиот баталјон само пред една недела. Потпоручникот Фурније од гардиската лесна пешадија беше тешко повреден претходниот ден и неговата воена кариера веќе беше завршена. Тој имаше само дваесет години; најприн се приклучи како волонтер, на возраст од десет години; на единесет стана десетар; на шеснаесет потпоручник. Тој учествуваше во два похода во Африка, а во текот на Кримска војна беше повреден кај Севастопол.³ И последниот носител на едно од најславните имиња на Првата империја, кој почина во Солферино - полковник Жуно, војвода од Абранте, шеф на персоналот на поранешната воена команда на Константинопол, храбриот генерал Де Фаји.

Недостигот од вода се посурово се чувствуваше: рововите пресушуваа, и војниците се повеќе имаа на располагање само загадена солена вода за гаснење на својата жед. Онамү каде што ќе беа пронајдени извори, беа поставувани вооружени стражи да ја чуваат водата за болните. Во близина на Каврана, едно гласно мочуриште два дена служеше за обезбедување вода за дваесет илјади коњи што припаѓаа на артилеријата и коњицата. Повредени животни, останати без нивните јавачи, по целовечерното лутање, се довлечкуваа до местата каде што се наоѓаа коњите небаре молејќи ги своите пријатели за помош. Тие беа убивани со цел да им се скратат маките. Еден убав борбен коњ, залута среде францускиот одред, се уште носејќи ги бисагите на седлото. Тие содржеа писма и предмети од кои можеше да се заклучи дека коњот најверојатно му припаѓал на храбриот принц од Исенбург. Потрагата по неговиот господар беше почната, и австрискиот принц беше пронајден среде мртвите тела, повреден и во бесознание поради загубата на крв. За него веднаш се погрижија француските хирурзи, по што тој можеше да замине дома, кај своето семејство кое, сметајќи го за мртов, неколку недели го жалеше во црнина.

Некои од војниците што лежеа мртви, кои биле директно погодени, имаа мирен израз на лицето. Но, многумина беа изобличени од страдањата борејќи се со смртта, нивните екстремитети беа вкочанети, нивните тела испрскани со ужасни дамки, со раце што гребат по земјата и со ширум отворени очи. Нивните мустаќи беа наострешени над стиснатите заби соголени во злокобна, грчевита насмевка.

3 Потпоручникот Жан Франсоа Фурније, роден во Метц, на 6 февруари 1839 година. Примен како волонтер во Легијата на страниците на 4 јуни 1849 и заминува за Алжир. Станува десетар на 6 април 1850 година, водник на 1 април 1851 година, поручник интендант на 11 јули 1852 година и интендант водник во 1854 година. Во кримската војна бил мајор водник од 1855-56, а унапреден во потпоручник на 42 Корпус на гардиската лесна пешадија на 13 октомври 1856 со истиот ранг. Смртно бил ранет на 24 јуни 1859, а умрел на 25 јуни.

Беа потребни три дена и три ноќи за да се закопаат мртвите на бојното поле⁴.

Но на толкав голем простор многу од телата што лежеа скриени во рововите, во доловите, под грмушките или насипите од земјата, беа пронајдени многу подоцна. Од нив и од мртвите коњи се ширепе ужасна смрдеа.

Во француската армија беа одбрани определен број војници од секоја чета за идентификација и погребување на мртвите. Тие најчесто ги одбираа луѓето од нивните единици. Го земаа бројот на мртвите од неговите работи и потоа со помош со помош на ломбардските селани платени за тоа, го ставаа телото, облечено, во заедничка гробница. За несреќа, од брзање да се заврши оваа работа што побргу, како и поради невнимание или небрежност на некои од селаните, може да се верува дека повеќе живи луѓе можеби беа закопани заедно со мртвите. Ордените, парите, рачните часовници, писмата и другите документи што ќе се пронајдеа кај офицерите, подоцна им беа испраќани на нивните семејства. Но не беше можно оваа должност секогаш да биде правилно исполнета поради големиот број на тела што требаше да бидат закопани.

Син што бил идол на своите родители, воспитуван и негуван со години од страна на грижливата мајка која трепери и на најлесното негово заболување, брилијантен офицер, миленик на семејството, што оставил жена и деца дома; млад војник кој ја оставил саканата или мајката, сестрите или стариот татко, за да оди во војна, сите тие лежат испружени во калта и правот, облеани во сопствената крв! Убавото машко лице веќе не може да се препознае изобличено од сабјата или куршумот. Ранетиот војник е во агонија, тој умира, а неговото тело, поцрнето, натечено и ужасно, набргу ќе биде фрлено во дополовина ископан гроб над кој ќе бидат фрлени неколку лопати од вар и земја! Птиците грабливки нема да имаат никаква милост за тие раце и нозе што ќе штрчат од купот нечистотија што е на неговиот гроб, откако земјата ќе се навлажни. Подоцна некој можеби ќе се врати, же фрли одозгора уште малку земја, ќе стави дрвен крст врз неговото почивалиште и тоа ќе биде се!

Тела на илјадници австриски војници лежат по ридовите, на врвовите од насипите, посеани во доловите и шумичките, или врз полињата и памниците на Медола. На искинатите платнени јакни, калливите сиви палта или некогаш белите војнички кошули сега обоени со црвена кев, се ројат бесброј муви, птици грабливки летаат

4 Три недели по 24 јуни 1859 беа собирани мртвите војници од двете армии од бојното поле. Се тврдеше, сосема погрешно, дека само еден ден, 25 јуни, бил доволен да се пронајдат и да се отстранат сите француски и австриски повредени.

над иструлените тела, надевајќи се на гозба. Телата беа фрлани во купишта од по стотици во огромни заеднички гробници.

Колку млади Унгарци, Бохемијци, Романци пријавени во војска само пред неколку недели, паднаа од исрпеност и глад вон дострелот на пушките, за никогаш повеќе да не станат! Некои од нив беа само лесно ранети, но толку заслабнати поради загубата на крв, што умираа мизерно од исцрпеност и глад.

Меѓу австриските затвореници имаше и такви што беа престрашени бидејќи некој им беше кажал дека Французите, особено Зуавите, се безмилосни демони. Кога пристигнаа во Бреша, гледајќи ги дрвјата во градот, прашуваа со сета своја сериозност, дали се тоа дрвјата на кои ќе бидат обесени. Неколкумина од нив со кои Французите љубезно постапуваа, им возвратија на најчуден начин – сироти заслепени, неуки момци! Во саботата наутро, еден од француските стрелци забележа еден австриски војник како лежи на земјата во бедна состојба и тргна кон него со матарка вода за да му даде да пие. Австриецот не можеше да поверува дека овој му мисли добро, ја дофати пушката што лежеше покрај него и со кундакот го удри Французинот со сета преостаната сила. Благодарниот стрелец остана со помодрена нога и петица. Еден од гренадирите од гардата отиде да собере уште еден тешко повреден Австриец. Човекот го дофати полниот пиштол покрај него и испука кон својот спасител.⁵

“Нека не ве изненади суровоста и грубоста на некои од нашите трупи“, ми рече еден австриски офицер, “имаме дивјаци од сите најодалечени делови на Империјата, со еден збор, во нашата армија имаме вистински варвари“.

Некои француски војници беа наумиле да им се одмаздат на неколкумина затвореници за кои сметаа дека се Хрвати, луто веќејќи им дека овие “тесни пантолони“, како што ги нарекуваа, секогаш ги убиваат повредените. Во стварноста, затворениците беа Унгарци, кои носеа униформа слична со онаа на Хрватите, но кои беа многу помалку сурови. Успеан на француските војници да им ја објаснам оваа разлика и да ги спасам престрашените Унгарци кои се тресеа од страв. Сепак, во најголем дел, со мали исклучоци, однесувањето на Французите кон затворениците беше добронамерно, така што на некои од австриските офицери, благодарение на љубезноста на француските команданти, им беше дозволено да

5 Кај Марињан, еден сардиниски стражар стационаран на пункт беше изненаден од еден одред на австриски војници. Тие му ги извадија очите, за да го научат, како што рекоа, да биде повнамителен следниот пат. Еден војник на Берсальери исто така падна во рацете на Австријците кои му ги отсекоа прстите, а потоа го ослободија, кажувајќи му на италијански: Оди и земи си пензија!. Да се надеваме дека овие два инцидента (кои се вистинити) се единствените од овој вид што се случија за време на италијанскиот поход.

ги задржат нивните сабји. Ним им беше давана иста храна како и на француските офицери, а за нивните рани се грижеа истите лекари. На еден од нив му беше дозволено да ги задржи неговите работи. Многу француски војници братски ги делеа своите порции со храна со затворениците што умираа од глад. Други на свој грб ги пренесуваа повредените припадници на непријателот во полските болници каде што им беше пружана потребната нега, покажувајќи исклучителна посветеност и длабока симпатија. Француските офицери самите ги превиваа австриските војници, еден од нив му ја врза повредената глава на еден Тиролец со сопственото марамче, бидејќи човекот немаше ништо со што да ја покрие, освен парче стара крва натопена од крв.

Би можел да споменам и други поединечни акти и случаи кои го покажуваат високиот карактер на француската армија и храброста на нејзините офицери, но мора исто така да се спомене и хуманоста на обичните војници.⁶ Нивната добрина и симпатии кон поразените или заробените припадници на непријателот беа исто толкави како и нивната храброст и бестрашност. Општо познат е фактот дека навистина првокласните војници се нежни и добри, исто како што се и другите истакнати луѓе. Француските офицери вообичаено не се само пријателски настроени, туку се великодушни и галантни. Тие навистина ги заслужуваат пофалбите на генералот фон Салм, кој беше француски заробеник во битката кај Нервинд и кој беше третиран со сета човечност од страна на маршал Де Луксембург. На Шевалиер де Розел тој му рече: “Каква нација сте вие! Се борите како лавови, а штом ќе ги поразите непријателите, ги третирате како да ви се најдобри пријатели!”

Интенданскиот оддел продолжи да ги собира ранетите и да ги носи во полските болници на носила

“Во походот што започнува сега“, рече генерал Троху во прогласот на 4 мај 1859 година, датиран од Александрија и прочитан на парадата до сите чети на неговата дивизија, “нашиот жар ќе биде ставен пред најтешкиот испит. Ќе бидеме дисциплинирани и ќе постапуваме во согласност со сите правила кои ќе ги применувам стриктно. На денот на битката нема да дозволиме храбрите да бидат похрабри од нас. Нема да забораваме дека луѓето од земјата се наши сојузници, ќе ги почитуваме нивните обичаи, нивниот имот и нивни-

6 Француските војници покажуваа почит за сопственоста на луѓето во земјата. Нивното чувство за сопственоста на луѓето во земјата. Нивното чувство за дисциплина, нивната љубезност, нивната внимателност и доброто однесување за време на италијанската војна, заслужуваат високо признание. Прокламациите како онаа на маршал Рењо де Сан Жан д'Анџели или на Генерал Троху заслужуваат да бидат цитирани во оваа смисла и тие ја рефлектираат славата на човекот кој им ги упати на своите војници.

те семејства. Ќе водиме војна на хуман и цивилизиран начин. Ако го направиме ова, нашите напори ќе бидат почестени, Господ ќе ги благослови и јад како баш командант ќе го сметам мојот ранг како командант на Втората дивизија за најславен во мојата кариера“.

На 18 мај 1859 година, во Маренго, маршал Рењо де Сен Жан д'Анцели им се обрати со овие зборови на припадниците на Кралската гарда: “Војници на Гардата,... вие ќе и дадете на армијата пример на бестрашност во опасноста, на ред и дисциплина при маршот и на достоинство и воздржување во земјата во која што ќе војувате. Секавањето на вашите сопствени семејства, нека ве направи внимателни кон луѓето од земјата и нека го оживее вашето почитување кон нивниот имот, и ќе можете да бидете сигурни дека победата ве чека...” или на столици прицврстени за седлата на мазгите, зависно од тоа дали раните им беа преврзани или не. Од таму тие беа упатувани во најблиските градови и центри до местата каде што биле ранети или пронајдени. Секоја црква, манастир, кука, плоштад, двор, улица или пат во овие села, беше претворан во привремена болница. Многу од страдалниците беа носени во Карпендоло, Кастел, Гофредо, Медола, Цидиколо, Волта и во околните места, но најголемиот број заминаа за Кастиљоне, а оние полесно повредените успеваа самите да се довлечаат таму.

Долга колона од товарни коли, полни со војници и офицери од сите рангови измешани заедно, припадници на коњицата, пешадијата, артиљерци, сите облеани во крв, исцрпени, искинати и покриени со прав. Потоа доаѓаа мазгите, каскајки, поради што сиромавите ранети што ги носеа, врискаа одново и одново од болка. На еден човек му беше скршена ногата, тој изгледаше како да е целосно одвоен од своето тело, така што со секое трускање на колата, неговата болка се претвораше во вистинска агонија. На друг му беше скршена раката и ја потпираше со другата, здрава рака. Еден десетар на кого раката му беше продупчена со прачка од ракета, која самиот ја беше исвадил и истата ја искористи да стигне до Кастиљоне. Некои умираа по пат, а нивните тела беа оставани покрај патот за да бидат погребани подоцна.

Од Кастиљоне повредените требаше да заминат во болниците во Бреша, Кремона, Бергамо и Милано, за да им се укаже редовна нега или за да им бидат извршени ампутации, доколку тоа беше потребно. Но Австријците беа извршиле реквизиција на сите коли во околината, а со оглед на тоа што превозните средства на француската армија беа недоволни за ваков огромен број на повредени, тие беа присилени да чекаат и по два или три дена во полските болници пред да бидат однесени во Кастиљоне.

Пренатрупаноста на Кастиљоне⁷ стана неописива. Градот беше целосно претворен во една огромна импровизирана болница за Французи и Австријци. Во петото беше организирана болничка управа. Пристигнаа вагони полни со газ за преврзување на раните, опрема и лекови, а жителите од градот обезбедуваа кебиња, постелнина и душеци. Болницата во Кастиљоне, црквата, манастирот Сен Луици, Капуцинската црква, полициските бараки, црквите Сан Маџоре, Сан Џузепе и Санта Розалија, беа полни со повредени, натрупани едни до други, легнати на слама. Слама беше исто така распослана по улиците, дворовите и плоштадите, а на некои места беа направени дрвени заклони или пак беа распострани парчиња платно со цел повредените што доаѓаа од сите насоки да можат барем малку да се засолнат од сонцето. Набргу беа заземени приватните куќи; оние побогатите ги пречекуваа офицерите и војниците грижејќи се колку е можно е да им помогнат во нивното страдање. Некои трчаа низ улиците барајќи лекари за своите гости. Други пак одеа низ градот збунети, молејќи да им бидат отстранети мртвите од нивните домови бидејќи не знаеја како да се ослободат од нив. Доктор Бертран кој вршеше ампутации во Кастиљоне од петокот утрото, им пружи стручна помош на многу истакнати офицери што беа донесени таму, меѓу кои генералите Де Ладмирол, Дју и Огер и полковниците Брута и Бринкур. Двајца други хирурзи, доктор Лере и доктор Аспел, двајца италијански доктори и помошниците хирурзи Риолачи и Лобштајн, вршеа преврски цели дба дена, без одмор и во текот на ноќта. Генерал Огер од артилеријата беше најпрвин однесен во Каса Морино каде што беше организирана болница за корпусот на маршал Мек-Маон на кого му припаѓаше, но подоцна беше донесен во Кастиљоне. На истакнатиот офицер му беше скршено рамото од куршум кој беше останал дваесет и четири часа длабоко во мускулите од раката. Тој почина на дваесет и деветти како последица од операцијата за ампутирање на раката, што беше извршена во обид да се извади куршумот, откако раната ја зафати гангрена.

Во саботата бројот на ковои од повредени се зголеми толку многу што локалните власти, жителите на градот и трупите што останала во Кастиљоне, беа апсолутно неспособни да се справат со сето тоа страдање. Започнаа да се одвиваат сцени исто толку трагични како претходниот ден, но со многу поинаква природа. Имаше вода и храна, но и покрај тоа, луѓе умираа од глад и жед; имаше лен во изо-

7 Кастиљоне дела Стивере, кој лежи на шест милји југо-источно од Бреша, има околу 5,300 жители. Пред Кастиљоне, на 5 август 1796 година, генерал Бонапарта со армијата на Италија извојува значајна победа против австрискиот фелдмаршал Вурмасер. Ова се случи два дена откако градот беше заземен од генерал Д'Огери. Во близина на Кастиљоне, на Кјесе, војводата од Вендом го победи маршал фон Ревентлов кој командуваше со кралските трупи во отсуство на принц Еуген во битката кај Калцината на 19 април 1706.

Катиљоне деле Стивере (Кијеза Маџоре)

“Јас се обидував што е можно подобро да ја организирам помошта во деловите каде што најмногу недостигааше. Таков беше случајот со една од црквите во Кастилоне, онаа на ридот од левата страна кога се доаѓа од Брешиа, и која мислам дека ја викаа Кијеца Маџоре. Таму имаа близу петстотини војници, напуштени во самата црква, а уште стотина лежеа надвор, пред црквата, на послана слама. . .”(сир. 60-61)

билство, но немаше доволно раце за вршење преврски; повеќето од докторите мораа да одат во Каврана; постоеше недостиг од болничари, а во тоа критично време немаше од каде да се најде помош. На овој или на оно начин мораше да се организира волонтерска служба. Но тоа беше мошне тешко да се направи среде таков неред. Што е уште пострашно, луѓето во Кастиљоне ги беше обзела таква паника што катастрофално ја влошуваше и онака бедната состојба на повредените, доведувајќи ги во состојба на возбуденост.

Паниката беше предизвикана од еден тривијален инцидент. Еден ден по битката, како што почнаа да се реорганизираат и реформираат корпусите на француската армија, беа формирани колони од заробеници кои маршираа до Бреша преку Кастиљоне и Ментекјаро. Еден таков конвој од заробеници, воден од хусарите, маршираше по пладнето од Каврана кон Кастиљоне. Жителите на градот, здогледувајќи го конвојот како се приближува од далечина, помислија дека се враќа австриската армија. Оваа вест ја беа прошириле селаните, возачите на армиските товарни вагони и малите бициклисти кои вообичаено ги следат трупите. И покрај апсурдноста и неверојатноста на ваквите информации, жителите од градот им поверуваа. Веднаш беа затворени куќите, жителите се забарикадираа во нив, ги палеа тробојните знамиња што ги красеа нивните прозорци и се скрија во подрумите или потпокривите. Некои побегнаа во полињата со своите жени и деца, носејќи ги предметите од вредност со себе. Други пак, кои беа малку помалку нервни останаа во своите домови, бргу ги земаа првите ранети Австријци на кои што ќе најдоа по улиците, почнувајќи наеднаш да ги осипуваат со грижа и внимание. По улиците и на патиштата, преполни со амбулантни возила што се упатуваа кон Бреша и возила со храна наменета за армијата што доаѓаше од тој правец, товарните возила влечеа со полна брзина, коњите се разбегаа во сите насоки среде врисоци од страв и извици на лутина, натоварените воени приколки се превртија, истурајќи го товарот со бисквити во долгот покрај патот. Возачите, обземени од страв, ги отпрегнаа своите коњи и одјаваа долж патот за Монтекјаро и Бреша, сеејќи паника и предизвикувајќи невиден метеж. Удираа во возилата натоварени со храна и леб што цивилната администрација на Бреша редовно го испраќаше за сојузничката армија и во се што ќе сретнеа по патот, ги газеа под своите нозе повредените, глуви за сите приговори кои што им беа упатувани, ги кинеа завоите и се тетравеа надвор од црквите по улиците без јасна претстава каде би можеле да одат.

Ох, каква агонија и страдања се случија тие денови, дваесет и петти, дваесет и шестти и дваесет и седми јуни! Ранетите беа инфицирани од правот и топлината, поради недостигот на вода и соодветна

нега, и стануваа се поболни поболни. Одвратни испраувања го загадуваа воздухот и покрај обидите на властите, достојни за пофалба, да ги оддржуваат болниците во чиста состојба. Конвоите носеа нови конгигенти од повредени војници на секои петнаесет минути, а недостигот на асистенти, болничари и помагачи, се посурово се чувствуваше. И покрај ангажманот на армискиот лекар и двајца или тројца луѓе кои го организираа транспортот до Бреша со воловски коли, како и спонтаната помош од страна на сопствениците на коли во Бреша кои доаѓаа со нивните кочии за да ги земат пациентите, луѓето не можеа да се евакуираат со иста брзина со која доаѓаа новите ранети, така што пренатрупаноста стануваше се полоша и полоша.

Луѓе од сите нации лежат едни до други на каменитите подови на црквите во Кастиљоне – Французи, Арапи, Германци и Словени. Привремено наредени блиску едни до други, немаат повеќе сила да се движат, а доколку и имаат сила, немаат доволно простор за тоа. Воздишки, пцовки и извици што тешко можат да се опишат со зборови одсвонуваат под сводовите на светите згради.

“Ох, господине, толку многу ме боли“, ми рекоа неколкумина од овие сироти момчиња, “ не напуштија, не оставија да умираме во ваква мизерија, а ние се боревме толку храбро“! Тие не можеа да се одморат иако беа преморени и неспани со денови. Во нивната мака бараа доктор, и се превиткуваа во очајнички грчеви кои завршуваа со тетанус и смрт. На некои им беше текнало дека истурањето на ладна вода врз инфицираните рани, предизвикува да се појават црви и поради оваа апсурдна причина не дозволуваа да им се наводенат завоите. Други, кои имаа среќа раните да им бидат преврзани во полските болници, не беа одново преврзувани во Кастиљоне за време на нивниот присилен престој таму. Со завои што беа врзани цврсто со цел полесно да го издржат трускањетп по патиштата, кои подоцна не беа ниту заменети ниту олабавени, овие луѓе поминуваа низ страшна тортура.

Со лица поцрнети од мувите што се роеја над нивните рани, луѓето зјапаа околу себе, беспомошни и со подивени очи. Други пак беа црвлива, хаотична смеса од облека, месо и крв. Многумина се тресеа од помислата дека со нив ќе се насладуваат црвите, за кои мислеа дека ќе почнат да им излегуваат од раните (иако во стварноста тие доаѓаа од мноштвото муви коишто се роеја во воздухот). Еден сиромав човек, целосно изобличен, со искршена вилица и со проглан јазик кој висеше од неговата уста, се превртуваше обидувајќи се да стане. Му ги навлажнив сувите усни и стврднатиот јазик, зедев малку газа и ја натопив со вода од кофата што ја носеа зад мене, и му ја исцедив водата од овој импровизиран сунѓер во деформираниот

отвор кој беше неговата усна. На еден друг несреќник, дел од неговото лице - носот, усните и образот, му беа отсечени од сабја. Тој не можеше да зборува и лежеше напола слеп, давајќи знаци со рацете и испуштајќи грлени звуци за да привлече внимание. Му дадов да пие и му натурих свежа вода во закрвареното лице. Третиот со широко отворен череп умираше истурајќи го мозокот на камениот под. Неговите пријатели во страдањата го шутираа по пат бидејќи го попречуваше преминот. Успеав малку да го поттргнав и да го засолнам во последните моменти од животот и ја покрив со шамиче неговата сирота глава која се уште се мрдеше.

И покрај тоа што секоја кука беше претворена во амбуланта и што секое домаќинство беше ангажирано во помагањето на повредените офицери во своите домови, до неделата успеав да соберам определен број жени кои најдобро што можеа им прижаа помош на ранетите. Не се работеше за ампутации или било каков вид на операции. Требаше да им се носи храна и пред се вода на луѓето што умираа од глад и жед. Требаше исто така да им се преврзуваат раните, требаа да им се мијат крвавите и калливи тела покриени со инсекти. Сето тоа требаше да се прави во една жешка, гласна атмосфера, среде одвратна смрдеа на повраќање и среде крици на страв што доаѓаа од секаде!

За кратко време, беше формирана група од волонтери. Ломбардиските жени најпрвин одеа кај оние што најсилно викаа, иако тоа не беа секогаш најтешките случаи. Јас се обидував, што е можно подобро да ја организирам помошта во деловите каде што најмногу недостигаше. Таков беше случајот со една од црквите во Катиљоне, онаа на ридот од левата страна кога се доаѓа од Бреша, и којашто мислам дека ја викаа Кијеза Маџоре. Таму имаше близу петстотини војници, натрупани во самата црква, а уште стотина лежеа надвор, пред црквата на послана слама, заштитени од сонцето со парчиња платно. Жените влегуваа во црквите и одеа од еден до друг повреден со тегли и конзерви полни со чиста вода за ја угасат нивната жед и да им ги навлажнат раните. Некои од овие импровизирани медицински сестри беа мошне убави и шармантни девојки. Нивната нежност и добрина, нивниот сочувствителен и полн со слзи поглед и грижливата нега, ги окуражија малку пациентите. Момчињата од околината трчаа натаму и наваму, од црквата до најблиските фонтани со кофи, матарки и садови за вода.

По давањето вода следеше супа и чај, кои интендантската служба мораше да го приготвува во огромни количества. На различни места беа ставани огромни бали од газа и секој можеше да ја користи слободно. Но не можеше да се добијат завои, долна

облека и кошули. Во овој толку мал град, низ кој претходно беше поминала австриската војска, ресурсите беа толку ограничени што дури не можеше да се дојде до предмети што беа крајно неопходни. Сепак успеав да купам нови кошули со помош на добрите жени кои веќе ми го имаа донесено нивното старо ленено платно. Во понеделникот наутро го испратив мојот шофер во Бреша по набавки. Дојде по неколку часа со кочија полна со камилица, слез, портокали, лимони, шеќер, кошули, сунѓери, платнени завои, шпенадли, цигари и тутун. Така можевме да им дадеме на повредените лимонада да се освежат, да им ги измиеме раните со слезова вода, да им ставиме топли компреси и да им ги промениме завоите. Во меѓувреме обезбедивме новие луѓе, најпрвин еден поранешен поморски офицер, а потоа неколкумина англиски туристи кои од љубопитство дојдоа во црквата и кои ги задржавме и практично ги присиливме да останат. Од друга страна пак, двајца други Англичани беа од голема помош од самиот почеток, делејќи им цигари на Австријците. Помош исто така ни пружи еден италијански свештеник, двајца или тројц аобични патници и посматрачи, еден новинар од Париз кој подоцна беше одговорен за доставување помош во другата црква во близина, и неколкумина офицери на чии одреди им беше наредено да останат во Касиљоне.

Набргу на еден од нив му се слоши од овие сцени по што и другите волонтери еден по еден започнаа да се повлекуваат, неможејќи да ја поднесат да ги гледаат страдањата за кои не можеа да помогнат многу. Свештеникот ги следеше нив, но тој повторно се врати, грижливо носејќи миризливи билки и шишиња со минерални соли што ги стававме под нашите носеви.

Еден млад француски турист сосема совладан од погледот на живите остатоци од луѓе пред него, наеднаш започна да липа. Трговец од Нојшател помина два цели дена преврзувајќи рани и пишувајќи проштални писма за семејствата на оние што умираа. Беше неопходно, за негово добро, да ја намалиме неговата ревност, а исто така и да ја смириме возбудата на еден Белгијанец, за која се плашевме да не помине во висока температура, како што му се случи на еден потпоручник кој ни се приклучи при пристигнувањето од Милано на пат до неговиот полк.

Некои од војниците од одредот што останаа во градот се обидоа да им помогнат на своите соборци, но тие исто така не можеа долго да ги издржат тие глетки што останаа силни впечатоци во нивната имагинација и делуваа на нивниот морал.

Еден поручник инжињерец, кој беше ранет на Мажента и

чи и рани беќе беа залечени (сега тој се враќаше во својот баталјон, а неговите команданти му беа дале неколкудневна поштеда), ни се придружи и храбро ни помагаше, иако за кратко време два пати се онесвести. Еден француски интендант, кој само што ја беше почнал службата во Катиљоне, конечно дозволи затворениците што не беа повредени да се користат за работа во болниците. Тројца австриски лекари дојдоа да му помагаат на еден млад воен хирург од Корзика, кој неколку пати доаѓаше барајќи од мене да му издадам потврда која јавно ќе посведочи за неговата ревност во работата. Германскиот хирург кој намерно остана на бојното поле за да ги превира раните на своите соборци, се посвети на пружање помош на раните на своите соборци, се посвети на пружање помош на ранетите од двете армии. Како признание за ова, три дена подоцна, Интендантскиот оддел го пушти да им се придружи на Австријците кај Мантова.

“Не оставајте ме да умрам!“, ќе извикнеа некои од овие сироти момчиња и тогаш, ненадајно ќе ми ја зграпчеа раката со исклучителна сила, чувствувајќи дека Клодиус Мазуе, кој имаше околу дваесет години, со нежни впечатливи црти, беше погоден од куршум во левата страна. За него немаше никаква надеж и тој за тоа беше наполно свесен. Кога му помагав да се напие вода, ми се зблагодари и со солзи во очите, ми рече: “Ох господине, кога би можеле да му напишете писмо на мојот татко за да ја утеша мајка ми“! Ја запишав адресата на неговите родители, и веднаш потоа почина.⁸ Еден стар водник со неколку ленти за служби на ракавите, многу жално со убедителност и студена горчина ми рече: “Доколку за мене се погрижеа порано, можеби ќе живеев подолго, вака до вечер ќе бидам мртов“! И, до вечерта, тој навистина умре.

“Не сакам да умрам! Не сакам да умрам!“ викаше бесно еден гардиски гренадир. Овој човек кој пред само неколку дена беше вистинската слика и прилика за здравје и сила, беше сега смртно ранет. Свакајќи дека неговите часови се одбројани, се бореше против таа ужасна неизбежност. Зборував со него и тој ме слушаше. Дозволи да биде смирен и утешен, за на крајот да умре едноставно како мало дете.

На крајот од црквата во вдлабнатината на олтарот на левата страна, еден војник од африканската лесна пешадија лежеше на сламата без да изусти било какво негодување и едвај движејќи се.

8 Родителите живеаа на улица Алжир број 3, во Лион и овој син, кој се пријавил во армијата како доброволец, беше нивниот единствен син. Единствената вест што ја имаа добиено за него беше таа од мене. Како и на многу други, така и неговото име се појави меѓу оние “исчезнатите“.

Беше погоден од три куршуми, едниот во десната страна, другиот во левото рамо и третиот го беше погодил во десната нога каде што и беше останал. Беше недела навечер и од петокот утрото тој немаше ништо јадено. Тој беше слика што предизвикува револт, покриен со сува кал и коагулирана крв, неговите алишта беа искинати, а кошулата парчосана. Му ги измивме раните и му дадовме малку супа, а јас го покрив со едно ќебе. Тој ми ја зеде раката и ми ја принесе до своите усни со израз на неописива благодарност. На влезот од црквата лежеше еден Унгарец кој непрестајно викаше на италијански јазик, молејќи да дојде доктор. Беше погоден од крупни сачми во грбот што изгледаше како да беше избразден со челични канџи, оставајќи ја соголена голема површина на црвено месо што трепери. Остатокот од неговото потечено тело беше целото црно и зелено и тој не можеше да најде удобна позиција за да седне или да легне. Навлажнив големо количество газа во студена вода и се обидов да ја ставам под него. За кратко време почина од гангрена.

Во близина имаше еден припадник на Зуавите кој цело време липаше и кого требаше да го тешиме како мало дете. Заморот по напорите и недостигот на храна и одмор, придружени со морбидната возбуда и стравот од смртта, во оваа фаза предизвикуваа, дури и кај војниците што не знаеја за страв, една чувствителна и нервозна состојба во која тие стенкаа и липаа. Во монетите кога болката ќе ослабнеше, главна мисла им беше сеќавањето на нивните мајки и страв од тагата што тие ќе ја почувствуваат кога ќе дознаат што ги снашло нивните синови. На телото на еден младич беше пронајдена минијатура, слика на постара жена која несомнено беше негова мајка. Неговата лева рака изгледаше како се уште да ја стиска сликата до срцето.

Покрај сидот, околку стотина француски војници и офицери замотани во ќебиња, лежаа во два реа, речиси допирајќи се едни со други, растојанието меѓу нив беше само онолку колку да може да се помине. На сите нив им беа преврзани раните и им беше дадена супа. Беа мирни и спокојни, но нивните очи ме следеа, нивните глави се вртеа сите на десно кога ќе тргнев на десно и на лево, ако бев тргнал лево. “Ах, се гледа дека е од Париз”⁹, ќе речеа некои. “Не“, ќе рече друг, “мене ми изгледа како да е од југот“. “Вие, господине сте од Бордо, нели?“, ме праша третиот. Секој од нив си мислеше дека сум од неговата провинција или од неговиот

9 Во текот на наредната година, на моја сатисфакција, среќавав во Париз, посебно во улицата Риволи, војници инвалиди, некои од нив со ампутирани нозе, кои ме препознаваа и ме запираа за да им се заблагодарат за мојата грижа за нив во Кастиљоне “Ве нарекуваме Белиот Господин“, ми рече еден од нив, “бидејќи бевте секогаш облечени во бело, и навистина, бше ужасно жешко“.

Страна 66 (слика) – Текстот на третото издание коригиран од самиот Динан

« Il semblait que le vent nous eût poussés, » disait personnellement un simple petit soldat de la ligne, pour donner l'idée de l'entrain et de l'enthousiasme de ses camarades à se jeter avec lui dans la mêlée : « l'odeur de la poudre, le bruit du canon, les tambours qui battent et les cliques qui retentissent, ça vous anime, ça vous excite ! » Dans cette lutte en effet chaque homme semblait se battre comme si sa propre réputation était personnellement en jeu, et qu'il était l'auteur de la victoire ou d'une affaire particulière.

Il y a réellement un élan et une bravoure toute spéciale chez ces intrépides sous-officiers de l'armée française pour lesquels il n'existe pas d'obstacles, et qui, suivis de leurs soldats, se précipitent aux endroits les plus périlleux ou les plus exposés, comme s'ils couraient à une fête. C'est bien là sans doute ce qui constitue, en partie, la supériorité de l'armée française sur les armées des autres grandes nations du monde.

Les troupes de l'empereur François-Joseph se sont repliées : l'armée du comte Wimpffen a reçu, la première, l'ordre de son chef de commencer la retraite, avant même que le maréchal Canrobert ait déployé toutes ses forces ; et l'armée du comte Schlieck, malgré la fermeté du comte Stadion, trop faiblement secondé par les lieutenants-archiducs Cham-Gallas et Zobel, sauf la division du prince de Houze, a dû abandonner toutes les positions dont les Autrichiens avaient fait autant de fortresses.

Le ciel s'est obscurci et d'épais nuages couvrent

Успехот на книгата “Секавање на Солферино“ за прв пат објавена во женева во 1862 година, одекна ширум светот. Таа е преведена на повеќе од 17 јазици. Во неа Динан не само што известува за текот на битката, туку тој ја опишува состојбата на ранетите војници оставени да страдаат, како и операцијата за помош што тој ја иницира во нивно име. Тој исто така предлага основање на она од што подоцна настана Црвениот крст.

град. Резигнацијата на овие едноставни војници заслужува да биде спомената. Гледано поединечно што претставуваше секој од нив во воаа голема битка? Многу малку. Тие страдаа без приговор и умираа понизно и тивко.

Ретко се случуваше некој од повредените Австријци да им пркоси на нивните освојувачи. Сепак, неколкумина од нив одбиваа помош, на која гледаа со сомневање и ги кинеа завоите што предизвикуваше ново крварење. Еден Хрват го грабна куршумот и му го фрли на хирургот в лице. Други остануваа задоволни, тивки и индиферентни. На најголем дел им недостасуваше експанзивност, добро расположение, изразите и пријателска живост, карактеристични за латинската раса. Сепак, најголем број од нив не беа ниту неблагодарни ниту тврдоглави кон покажаната добрина кон нив. На нивните изненадени лива, можеше да се види искрена благодарност. Едно момче од деветнаесет гони, кое заедно со уште четириесетина припадници на неговата нација, лежеше во најодаlechениот дел од црквата, беше без храна цели три дена. Тој го имаше изгубено едното око, го тресеше треска, не можеше повеќе да зборува и едвај имаше сила да се напие малку супа. Но нашата грижа го врати во живот и по дваесет и четири часа кога можеше да замина за Бреша, тој беше тажен, со скршеноо срце порафи тоа што не напушта. Во она прекрасно сино око што му беше преостанато се гледаше вистинска и длабока благодарност. На своите усни ги стискаше рацете на добрите жени од Кастиљоне. Еден друг заробеник се уште немаше ни дваесет години, а косата веќе му беше побелена. Како што ни рече тој, а и неговите соборци, косата му побелела во битката.¹⁰

Колку млади момчиња од осумнаесети и дваесет години пртови своја волја имаа дојдено овде од внатрешноста на Германија или од источните провинции на огромната Австриска Империја, некои од нив можеби и под груба присила, и мораа да поднесуваат не само физичка болка, туку и заточеништво. И сега мораат да ја поднесуваат зловолјата на оние од Милано кои длабоко ја мразат нивната раса, нивните водачи и нивниот суверен. Се додека не ја допрат француската почва, овие луѓе можат да се надеваат на малку добрина и симпатии. Ах, сироти мајки во Гемрнаија, Австрија, Унгарија, Бохемија, како може некој да не мисли на нивната агонија кога ќе дознаат дека нивните синови се ранети и заточени во оваа непријателска земја!

Но жените од Кастиљоне, гледајќи дека јас не правам разлика помеѓу националностите, го следеа мојот пример, покажувајќи ја ис-

10 Овој факт го споменав на Етнографското друштво во Париз и тој беше споменат во "Revue orientale et americaine" (Јануари 1860) од страна на М.Р.Кортамбер во неговиот истакнат напис "Косата на различни народи".

тата добрина кон сите мажи кои беа од различно потекло, кои сите за нив беа странци. “Тутти фрателли”¹¹, повторно чувствително.

Секоја почит за овие сочувствителни жени, за овие девојки од Кастиљоне! Мирни, неуморни, одлучни, со својата тивка самопожртвуваност и предаденост на работата, тие не им придаваа важност на заморот и ужасите.

Чувството што го има секоја за сопствената целосна неадекватност во вакви исклучителни и тажни околности, не може да се искаже со зборови. И навистина е многу тешко кога човек ќе сфати дека не може да направи ништо повеќе освен да им помогне на оние што се пред него, оставајќи ги да чекаат другите што го довикуваат молејќи за помош. Кога ќе тргнеш некаде, ќе изминат часови пред да стигнеш таму, бидејќи те запира еден молејќо те да му помогнеш, потоа друг. На секој чекор те запира толпа од јадници кои се буткаат пред и околу тебе. Потоа се прашуваш самиот себе си: “Зошто да одам десно, кога сите овие луѓе лево ќе умрат без да им биде упатен убав збор на утеха, без толку малку како што е една чаша вода за да им се угаси жедта?”

Моралната смисла на важност на човековиот живот; хуманата желба да им се олеснат барем малку страдањата на сите овие јадници, или да им се врати скршената храброст; френетичната и безмилосна активност која го обзема човекот во такви мигови. Сите тие нешта заедно создаваат еден вид енергија која накрева кај човека позитивен стремеж да стори што е можно повеќе. Нема веќе жаелење пред повеќекратните сцени на оваа страшна трагедија. Постои една индиферентност кога човек поминува и покрај најстрашно обезличените човечки тела. Постои нешто слично на ладна пресметливост, спроти ужасите дури пострашни од овде прикажаните и коишто перото апсолутно не може да ги опише¹². И понекогаш ќе почувствува како наеднаш срцето да ти се кине, како да си обземен целиот од чувство на горчлива и неодолива тага, поради некој обичен инцидент, некој изолиран настан, некој мал и неочекуван детал кој те погодува право во душата, ти ги обзема емоциите, потресувајќи ги најчувствителните нишки од твоето битие.

11 “Сите се браќа”, велеа тие.

12 Со оглед на тоа што изминаа повеќе од три години пред да одлучам да ги ставам заедно на картија овие болни сеќавања, кои никогаш не планирав да ги објавам, разбирливо е што во меѓувреме тие станаа по малку заматени, и дека некој требаше да се скратат во поглед на сцените на болка и пустош на кои што бев сведок. Но доколку овие страници би можеле да го постават прашањето (или да доведат да се сфати неговата ургентност) за помошта на повредените во војна, или за пружањето прва помош во воените акции, доколку тие би го привлечле вниманието на хуманите и филантропите, со еден збор, доколку разгледувањето и проучувањето на ова бескрајно важно прашање би можело да доведе до подобрување на положбата на оние работи за кои напредокот не може никогаш да биде многу голем, дури ни во најдобро организираните армии, би сметал дека сум ја постигнал мојата цел.

Како војникот повторно во секојдневието и дневната рутина, по големиот замор и страшните емоции кои мора да ги совлада на денот на една битка, како онаа кај Солферино, и ден после тоа, сеќавањата на неговото семејство и домот стануваат навистина импресивни. Ова јасно е опишано во следните редови, напишани во Волта, од страна на еден фин француски офицер, во писмо упатено до неговиот брат во Франција: “Не можеш да замислиш како се движуваат мажите кога ќе се појави поштарот за да ни ги предаде писмата. Тој ни носи новости од Франција, од дома, од нашите семејства и пријатели. Сите војници се претвораат во очи и уши додека ги подаваат аллно своите раце кон него. Оние среќните, оние за кои е писмото, го отвораат набрзина и се насладуваат на неговата содржина. Оние останатите разочарани се тргаат настрана и во самотија размислуваат за оние што ги оставиле дома. Понекогаш се случува да биде прочитано име, а да нема одговор. Луѓето се гледаат едни со други, се прашуваат едни други и чекаат. Тогаш некој со тивок глас ќе рече: “Мртов“, и поштарот ќе го тргне настрана ова писмо неотворено ќе му биде вратено на испраќачот. Колку ли биле среќни тие кога го испраќале велејќи си: “Тој ќе биде среќен кога ќе го добие ова писмо“, а кога писмото ќе им биде вратено, нивните сироти срца ќе бидат скршени.

Улиците во Кастиљоне сега беа помирни. Умирањата и заминувањата направија место и иако продолжија и понатаму да пристигнуваат коли товарени со повредени, редот постепено се воспоставуваше и службите почнаа редовно да функционираат. Пренатрупаноста не се должеше на лошата организација или недостигот на претходно предвидување на ситуацијата од страна на административните служби, туку беше последица на неучениот и неочекувано голем број на повредени и релативно малиот број на лекари, помошници и болничари. Конвоите од Кастиљоне до Бреша сега заминуваа многу поредовно. Нив ги сочинуваа или амбулантни возила или тешки коли што ги влечеа волови, кои се движеа споро, бескрајно споро, под вжештеното сонце, сред облаци од прашина кои беа толку густы, што луѓето кои се движеа по патот тонеа во мека, сува извалканост над зглобовите. Дури и кога овие возила беа покриени со гранки, пружаа сосема мала заштита од пеколната горештина на јулското небо. Повредените исто така беа сместени речиси едни врз други, така што лесно може да се замисли тоа мачно и долго патување! Се чинеше дека и само пријателското климање со глава од страна на минувачите крај патот им годеше на овие сироти луѓе кои им одговараа со благодарен поглед.

Во сите села покрај патот што водеше накај Бреша, можеа да се видат жени што седат крај нивните порти, мирно правејќи газа. Кога

пристигна конвојот, тие скокнаа на возилата, ги сменија завоите, им ги измија раните, ставија свежа газа потопена во студена вода и им тураа супа, вино или лимонада во устите на оние кои повеќе немаа сила да ги кренат главите или рацете. Товарните коли кои ги носеа потребните намирници и муниција за францускиот логор од Франција или од Пијемонт, наместо да се враќаат празни, беа полнети со инвалиди кои ги носеа во Бреша. Во секое мало гратче низ коешто поминуваше конвојот по пат, властите имаа приготвено пијалок, вино и месо. Во Монтекјаро, три мали локални болници управувани од селските жени, се грижеа за повредените сместени во нив. Во Џидиколо околу илјада ранети, иако привремено, но сепак пристојно беа сместени во еден огромен дворец. Во Волта, еден стар манастир кој беше притворен во бараки, пружи покрив над главата за стотици Австријци. Во Каврана, во главната црква на ова мало гратче, беше најдено место за одреден број осакатени Австријци кои четириесет и осум часа беа заштитени само од балконите на една трошна стражарска зграда. Во полската болница беа извршувани операции со хлороформ, под чиешто дејство Австријците стануваа бесчувствителни речиси веднаш, додека Французите реагираа со нервозни грчења придружени со интензивна возбуда.

Жителите на Каврана речиси и да немаа храна ниту намирници, така што припадниците на гардата ги хранеа, делејќи ги со нив нивните следувања со храна и нивните војнички конзерви. Целата околина беше опустошена и речиси се што можеше да се јаде им беше продадено на австриските трупи или беше одземено од нив. Француската рмија, благодарение на предвидувањата на интендантската служба, располагаше со голем број на порции од храна за вакви услови. Сепак со големи потешкотии се доаѓаше до путер, масло и зеленчук кои главно служеа како дополнување на војничките порции. Австријците го имаа одземено речиси целокупниот добиток во околината, и пченкарното брашно беше единственото нешто што Сојузниците лесно можеа да го најдат во деловите каде што логоруваа. Меѓутоа, било што што селаните од Ломбардија се уште можеа да го продадат, за да се прехрани војската, беше купувано од нив по мошне високи цени, бидејќи проценките се вршеа со полза на продавачот. Реквизициите што ги вршеа по полза на продавачот. Реквизициите што ги вршеше француската армија за сточна храна, компири или други производи, беа великодушно исплатувани, а на локалното население му беше солидно надоместена штетата што неминовно произлезе од оваа битка.

Повредените припадници на сардинската армија кои беа однесени во Деченазо, Ривотела, Лонета и Поцоленго, не беа во толку лоша состојба како оние во Кастиљоне. Првите два града кои не беа

под окупација од страна на двете армии, беа подобро снабдени со прехранбени производи, полските болници беа во добра состојба, а населението, помалку измачено и исплашено, активно помагаше во грижата за ранетите. Оние што беа испратени од таму во Бреша, беа качени во пристојни возила, легнати врз дебел слој од слама. Беа заштитени од сонцето со обрачи, испреплетени од гранки со лисја силвно прицврстени за возилата и покриени одозгора со цврсто дебело платно.

Исцрпен од умор и неспособен да дремнам, го повикав мојот возач и попладнето на дваесет и седми, во шест часот, заминав да ја поминам вечерта на свеж воздух и малку да се одморам од мрачните сцени што ме опкружуваа на секој чекор во Кастиљоне. Среќно го бев одбрал денот, бидејќи, како што дознав подоцна, за тој понеделник не било испланирано никакво движење на трупите. Тишината ги беше совладала стравотиите од претходните денови на военото поле, кое сега претставуваше жалосна глетка. Немаше повеќе никаков знак на страст или ентузијазам. Овде-онде, исушени локови од крв останаа црвени дамки на земјата, а свежо ископаната земја прекриена со вар, ги покажуваше последните почивалишта на жртвите од дваесет и четврти. Во Солферино, каде што со векови четвртестата кула се издигаше гордо над земјата на која по трет пат се судрија двете најголеми сили, се уште се чистеа големи количества од беден отпад што лежеше насекаде, покривајќи ги дури и надгробните камења и крстови што беа извалкани од крв.

Во каврана стигна околу девет часот. Главното седиште на францускиот император беше единствената и прекрасна глетка. Го барав маршалот, војводата од Мажента, со кого имав чест да бидат лично запознаен. Не знаејќи каде точно беше сместен кампот на армиските трупи, ја запрев кочијата на еден мал проштад спроти куќата во која императорот Наполеон престојувал од петокот вечерта. Таму неочекувано наидов на друга генерали што седеа на дрвени столици, пушејќи цигари на свежиот воздух пред импровизираната палата на нивниот суверен. Додека се распрашував каде е испратен генерал Мек Маон, овие генерали наизменично еден по друг го распрашуваа поручникот што беше со мене, кого го сметаа за мој болничар, со оглед на тоа што седеше на кутијата покрај кочијашот¹³. Беа љубопитни да дознаат кој сум јас и во каква мисија сум пратен. Тие не можеа да претпостават дека обичен турист би се изложил на опасност да помине среде логорот и дека потоа стигнувајќи до Кастиљоне, би сакал да продолжи понатаму во толку доцни часови. Поруч-

13 Овој поручник кој беше ранет на Мажента и кој беше на пат да се врати во својот баталјон по здравувањето, се покажа восхитувачки добро во Кастиљоне, помагајќи им на болничарите. Ја прифатив неговата понуда да ме придружува за време на мојата задача среде армиите, со оглед на тоа што неговиот ранг на офицер можеше да биде гаранција за наше безбедно движење во тоа време. Истиот тој ден, дваесет и седми, двајца Англичани се осудија да влезат во француските линии. Војниците, сметајќи дека се работи за германски шпиони, грубо постапуваа со нив по целиот логор во кој тие несреќно влегоа, се додека, на нивна среќа, не го сретнаа маршалот кој командуваше со армискиот корпус, кој веднаш и стави крај на оваа авантура, по која, вушност, двајцата островјани беа одушевени!

никот , кој не знаеше ништо повеќе од нив, приносно останата индиферентна на нивните прашања, иако одговараше соодветно. Љубопитноста на генералите стана уште поголема кога видоа дека се упатив кон Боргето каде што требаше да го најдам војводата од Мажента.

Вториот корпус со којшто тој командуваше требаше да замине на дваесет и шести од Каврана до кастеларо што беше оддалечен пет километри. Неговите дивизии беа распределени од левата и од десната страна на патот што водеше од Кастеларо до Монцамбано. Маршалот лично, заедно со неговите луѓе, беше во Боргето. Но веќе беше доцна навечер и со оглед на тоа што информациите што ми беа дадени беа некако нејасни, по еден час возење го погрешивме патот и тргнавме по патот кој водеше накај Волта. Како резултат на тоа најдовме на армискиот корпус на генерал Нил (кој веќе три дена беше маршал) кој логоруваше околу малото гратче Волта. Неопределените гласови што можеа да се слушнат под прекрасното небо полно со ѕвезди – истрели од оружје од кои блеснуваа цели дрвја, осветлените шатори на офицерите и поспаните мрмореења на логорот, нешто помеѓу одење и спиење, беа пријатен одмор за мојата пренапнатата и возбудена имажинација. Вечерните сенки и мртвата тишина ги надлажаа различните звуци и емоции од денот и беше вистинска радост да се дише тој сладок, чист воздух, на таа италијанска вечер.

Мојот италијански кочијаш, од помислата дека се наоѓаме толку блиску до непријателот, го обзеде во полумракот таква паника, што морав неколку оати да му ги земам уздице и да му ги дадам на поручникот или пак јас самиот да возам. Сиротиот човек беше побегнал од Мантова пред една недела или пред десетина дена, со цел да избегне да биде регрутиран во австриската армија, и како бегалец беше заминал за Бреша каде што заради заработувачка, започнал да работи кај еден продавач на кочији кој го вработил како кочијаш. Неговата паника стана уште поголема кога слушнавме еден далечен истрел испукан од Австриец кога не слушна дека приближуваме и кој потоа исчезна во грмчките. Кога се повлекуваше австриската армија, некои војници се беа скриле во потоните на малите селца кои нивните жители ги беа напуштиле и кои беа делумно опљачкани. Овие сироти бегалци, сами и исплашени, можеа во почетокот да најдат храна и вода во нивните подземни скривници. Подоцна тие се разбеггаа по полињата и бесцелно талкаа цела ноќ.

Мојот кочијаш од Мантова не можеше никако да се смири поради што повеќе не беше во состојба да го води коњот. Постојано ја вртеше главата де лево, де десно, зјапајќи во секоја грмушка покрај патот со испиени очи, стравувајќи секој момент некој Австриец да не скокне од заседа и да не го нападне. Неговиот исплашен поглед ја пребаруваше се-

која жива ограда, секоја страчара, и на секој, па и најмал свијок од патот, неговиот страв стануваше два пати поголем. Неговата претстрашеност се претвори во вистински ужас кога ненадајно тишината на ноќта ја прекрши друг истрел, од стражарницата што не ја видовме во темнината и тој речиси се онесвести кога виде еден отворен чадор со три дупки во форма на топовски зрна и неколку куршуми што го здогледавме на крајот од полето крај патот што води за Волта. Претпоставувам дека чадорот бил дел од багажот на некоја од жените од кантината на француската војска што го изгубила за време на олујата на дваесет и четврти.

Се вративме по истиот пат по кој дојдовме со цел да излеземе на вистинскиот пат за Боргето. Веќе беше поминало единаесет часот и го збоднавме коњот во галоп, да трча што е можно побрзо. Нашата скромна, мала кочија започна да се движи низ просторот, возејќи безшумно по Страда Кавалара, кога не еден глас не изненади: “Кој е таму? Одговорете или ќе пукам!” извика стражар, целиот возбуден, со оружјето на готовс. “Франција!“, одговори поручникот, какувајќи го својот идентитет. Поручник на Првите инженерци, број седум ... “Помини!“, пристигна одговорот.

Конечно во петнаест до дванаесет без други инциденти, стигнавме до првите куќи од Боргето¹⁴. Целиот град беше потонат во тишина, освен главната улица, кадешто од приземјето на една просторија со низок таван се уште гореше светло, и во која работеа офицерите од интендантската служба. Иако ги прекинав во работата, овие офицери кои беа во голема мера изненадени од мојата неочекувана посета во долку доцнен час, беа мошне љубезни. Г-дин А. Утреј ми укажа најсрдечно гостопримство без да чека прво да му ги кажам моите препораки од различни главни офицери. Неговиот помошник донесе душек на кој веднаш се испружив, се уште облечен за да се одморам неколку часа. Претходно изедов одлична супа, во која навистина уживав со оглед на тоа што со денови немав каснати ништо добро. Спиев мирно, без да бидам задушен од одвратни миризби и без да ме гонат роеви муви (кои откако се прејало од мртвите тела, мораа да дојдат да не измачуваат нас живите), како што беше случај во Кастиљоне. Поручникот и кочијашот се сместија во кочијата која остана на улицата. Но несреќниот кочијаш од Мантова беше во нервен транс и не можеше да склопи очи, така што утрината го најдов повеќе мртов, отколку жив.

¹⁴ Боргето е мало гратче со околу 2.000 жители на десниот брег од Минчио, спроти Валецо. Во 1848 г. сардинските трупи под команда на кралот Чарлс Алберт го поминаа Мичио таму и покрај силниот отпор на Австријците и нивниот командант фелдмаршалот Радецки.

Т.н. “Комитет на петмината“

Во 1863 година, една година по објавувањето на книгата на Динан, приватен комитет организираше конференција во Женева на која 16 земји испратија свои претставници. Делувајќи согласно со идејата на Динан, Конференцијата препорача основање на “Доброволни друштва за помош“

На дваесет и осми, во шест часот утрото, без љубезно и пријателски примен од страна на галантниот маршал Мек Маон кој беше идол за неговите војници¹⁴. Во десет часот бев во историската кука во каврана во која во истиот ден, на 24 јуни, престојуваа двајцата завојувани водачи. Во три часот попладне тргнав назад кај ранетите во Кастиљоне кои беа одушевени што повторно ме гледаат. На 30 јуни бев во Бреша.

Ова живописно гратче не беше претворено во голема полска амбуланта како Кастиљоне, туку во огромна болница. Двете катедрали, палатите, манастирите и бараките, со еден збор сите згради во градот беа полни со ранети од Солферино. На еден или на друг начин, од денес до утре, беа импровизирани петнаесет илјади кревети. Великодушните луѓе од градот направија повеќе од било кој друг и било каде во вакви околности. Во центарот на градот, во старата базилика, позната како Дуомо Векио или Ротонде, со своите две каппели, беа сместени околу илјада ранети војници. Безброј луѓе доаѓаа да ги видат, и жени од сите слоеви им носеа портокали, желе, бисквити, слатки и други деликатеси. И најскромната вдовица и најсиромашната старица, сметаше дека и е обврска да оди лично самата со нејзината скромна понуда и со изразите на почитување. Истото се случуваше во новата катедрала, прекрасна бела црква со огромна купола во која беа натрупани стотици, повредени, а исто така беше и во четириесетината други згради, цркви или болници, во кои беа сместени 20.000 ранети или болни.

Градскиот совет на Бреша, согласно приликите достоинствено ги вршеше вонредните обврски што му ги наметнуваа овие околности. Советот заседаваше постојано, обезбедувајќи поддршка од најистакнатите граѓани кои даваа голема и ефикасна помош. Заради управување со болничката работа, Советот, по препорака на доктор Бартоломео Гала, именува Централен комитет, со кој то претседаваше, а во чиј состав влегоа лекарите Корболани, Орефичи, Боничели, Каза, Маџи и Абени, кои ревностно работеа непрекинато дење и ноќе. На чело на секоја болница Комитетот именува посебен администра-

14 Војводата од Мажента е мошне популарен во француската армија. Неговите војници го сакаат исто толку колку што и го почитуваат. На пример, во 1856 година во Алжир, на патот за Консантина, двајца поранешни припадници на Зуавите беа во дилижансата во која, во едно купе се возев и јас. Тие беа тргнале за Батна каде што работеа како работници на сеча на шумски дрвја. Тие зборуваа за војната на Блискиот исток и за маршалот Мек Маон на својот сликовит начин, а некли од нивните зборови ми допреа до увото: “Овој генерал” рече еден од нив “дали има некој друг како него?”. Тој навистина знаеше да командува! Ние сме стари војници, стари брундали, и никогаш не сме се плашеле а сепак и двајцата плачевме. Се секаваш кога ни се обрати на рамнината, кога бевме ослободени од служба? “Момци вие служевте храбро под знамето и се враќате во цивилен живот. Немојте никогаш да направите ништо од што може да се срамите, запаметете дека имате татко а тоа сум јас!”, тоа ни го рече, со раката на срцето. “И мојот паричник е ваш. Дајте ми ги рацете, секој од вас!”. Се секаваш како ни го фрли паричникот полн со злато и како ни рече: “Разделете го, но што и да правите, не се карајте.” А ние сите плачевме како девојки!

тор и главен хирург на кого му помагаа повеќе доктори и определен број на болничари. Со отворањето на манастирите, училиштата и црквите, за само неколку часа, Комитетот овозможи да бидат создадени болници, опремени со стотици кревети, со пространи кујни и перални, со газа и се друго што беше потребно. Овие мерки беа преземени со таква спремност и сочувствителност, што беше навистина неверојатно колку уредно и редовно функционираа овие бројни импровизирани болници. Зачуденоста беше уште поголема ако се знае дека бројот на населението од Бреша, што беше околу 40.000 жители, практично наеднаш се удвострочи со пристигнувањето на 30.000 болни или ранети.¹⁵

Не можам а да не се потсетам дека сите 140 лекари колку што ги имаше вкупно, покажаа во текот на целото тоа време додека ја вршеа оваа тешка и напорна работа, огромна енергија и посветеност, без трошка злоба или љубомора што можеше да ја расипе онаа одлична хармонија во која тие работеа за општото добро. Ним им помагаа студентите по медицина и неколкумина волонтери. Беа исто така организирани и комитети за помош, како и посебен комитет задолжен да прима секаков вид придонеси (постелнина, лен и секаков вид други намирници). Друг комитет беше задолжен за централното складиште.¹⁶

Во огромните болнички оддели, офицерите главно беа одвоени од останатите војници, а австриските пациенти од оние на Сојузниците. Редиците од кревети изгледаа сите исто, но на полицата над секој болен, неговата униформа и капа покажуваа перки да се спречи навалата на посетители бидејќи ја попречуваа и прекинуваа работата. Покрај војниците чии војнички лица беа резигнирани, можеа да се видат други болни кои мрмореа и приговараа. Во текот на тие први денови секоја рана изгледаше сериозна. Кај француските војници можеше да се забележи живиот галски карактер, одлучната, приспособлива и добро душна природа, цврстина и енергичност, како и нестрпливост и брзоплетост. Помалку загрижени, без да покажуваат било какви емоции, нивната весела природа ги правеше подобри пациенти за операција од Австријците, кои сфаќајќи ги работите посериозно, беа многу изплашени од ампутациите и покажуваа склоност да се грижат во нивната самотија. Италијанските лекари во нивните долги црни obleки се однесуваа кон Французите со сета можна грижа, но некои од нивните методи ги вознемируваа

15 Од 15 јуни до 31 август, според официјалните податоци, бројката на болни и оние зафатени од треска во болниците во Бреша достигна 19.665, од кои повеќе од 19.000 беа припадници на франко-сардинската армија. Австријците имаа најмалку 20.000 болни во нивните болници во Венеција како и оние ранети кои исто така беа негувани таму.

16 Првата од овие комисии ја сочинуваа Палавичини, Глисенти, Аверолди, Сена, Цуколи, Контер и Канон Роса; втората Басилети, Каприоли, Ровета и Да Понте.

нивните пациенти, особено кога пропишуваа диети, земање крв и пиење вода од тамаринд.

Во болниците пронајдов неколку од моите ранети од Кастиљоне, кои ме препознаа. Тие сега добиваа подобра грижа, но нивните маки не беа завршени. Меѓу нив беше еден од оние храбри војници на гардиската лева пешадија кој херојски се бореше и чијашто рана јас за прв пат ја преврзав во Кастиљоне. Тој беше повреден од куршум во ногата и лежеше на својот сламен душек со израз на длабоко страдање на лицето, горчливи испиени очи и модро=жолта боја која укажуваше на тоа дека неговата гнојна треска и натаму расте и ја влошуваше неговата состојба. Неговите усни беа суви, гласот треперлив, а војничката храброст му беше отстапила место на нејасното чувство на страв. Се плашеше да дозволи било кој да му се приближи до неговата нога која веќе ја зафаќаше гангрена. Францускиот хирург кој вршеше ампутации помина крај неговиот кревет, а пациентот ја зеде неговата рака притискајќо ја помеѓу своите дланки што гореа, му рече: “Немојте да ме повредите, ужасно ме боли“.

Но опебрацијата мораше да се изврши и тоа брзо. Огромен број од други ранети чекаа да бидат оперирани, а на околу 150 други требаше да им се преврзат раните. Немаше време за пауза, за сожалување врз поединечен случај, ниту пак да се чека пациентот сам да донесе одлука. Хирургот, фин човек, но лаеден и решителен едноставно одговори: “Препуштете ни го тоа нам“. Потоа брзо ја крена прекривката. Скршената нога беше натечена двојно од својата нормална големина, смрдлив гној течеше слободно од три различни места на раната, пурпурните дамки покажуваа на тоа дека главната артерија беше пресечена. Така што ногата веќе не можеше да ја добива потребната крв. Значи, не преостануваше да се направи ништо друго, единствениот лек, ако така воопшто може да се каже беше ампутацијата на две третини од ногата. Ампутација! Каков страшен збор за ова сирото момче, кое пред себе гледаше само една алтернатива: моментална смрт, или мизерна егзистенција како инвалид. Тој немаше време да ја собере потребната храброст за она што го очекуваше. “Ох Господе, Ох Господе, што ќе правите?“, прашувајше тресејќи се сиот. Хирургот не му одговори. “Однесете го болничару“, рече, “И побрзајте!“. Од грлото што трепереше се слушна врисок што го пара срцето. Несмасниот болничар ја имаше фатено неподвижната, но ужасно нежна нога премногу блиску до раната така што скршената коска беше навлегла во месото, предизвикувајќи кај пациентот ужасна агонија. Можеше да се види како ногата се свиткува, целата без форма, и како се тресе додека човекот го носеа во операционата сала.

Ах таа ужасна процесија! Изгледаше како јагне кое се носи на жртвување.

Конечно пациентот лежеше на операционата маса што беше покриена со тенок душек. На друга маса покрај него се наоѓаа инструментите поркиени со крпа. Хирургот, усредсредочен на работата, не мислеше на ништо друго освен на операцијата. Млад медицински помошник го држеше пациентот за раце. Болничарот ја фати здравата нога и со сета сила го влечеше пациентот кон работ на масата. Пациентот со ужас извика: “Немојте да ме испуштите!”. И грчевито ги фрли рацете кон младиот доктор кој беше спремен да го придржи и кој беше и самиот преbledен и речиси исто толку вознемирен како и пациентот.

Хирургот го соблече палтото, ги свитка ракавите до рамењата и си врза бела престилка што му допираше речиси до вратот. Со едно колено на подот и еден ужасен нож во рацете, со раката ја опфати ногата на пациентот и со едно единствено движење ја расече кожата на ногата. Продорен врисок одзвони низ болницата. Младиот лекар, гледаше во измаченото лице на пациентот на кое се гледаше сета агонија, низ којашто минуваше. “Биди храбар“, му рече тој на војникот, чувствувајќи како неговите раце го притискаат по грбот. “Уште две минути и ќе бидеш добро“.

Хирургот се исправи и започна да ја одвојува кожата од мускулот под неа. Потоа го отсече месото од кожата, а кожата ја подигна неколку сантиметри како еден вид манжетна. Пото се врати на главната работа и со брзо движење започна да сече преееку мускулите се до коската. Река од крв почна да тече од отворените артерии, прскајќи го докторот и капејќи на подот. Помошникот, мирен и сталожен, не рече ништо се до еден момент кога луто му викна на несмасниот болничар “Бидала еден, зарем не знаеш да направиш компресии на артеријата?“. Болничарот беше неискусен и не знаеше да го сопре крварењето со правилно ставање на палецот на крвните садови. Пациентот во екстазија од болка, мрмореше слабо: “Ох, пуштете ме да умрам, само тоа ќе ме спаси“! И студена пот го обли неговото лице. Но требаше да помине уште една минута, минута што изгледаше долга како вечност. Асистентот, љубезен како секогаш, ги броеше секундите и гледајќи најпрвин во операторот, а потоа во пациентот, се обидувааше да го охрабри, гледајќи го како се тресе од ужас. “Уште само една минута“, му рече.

Сега на ред беше пилата, и можеше да се слушне стружењето на челикот како навлегува во живата коска, одделувајќи ја дополу иструрената нога од телото.

Но болката беше преголема за тоа ослабено и исцрпено тело. Немаше повеќе стенкање, бидејќи пациентот се беше оне-свестил. Во отсуство на врисоци и стенкање, хирургот се испла-ши, стравувајќи настанатата тишина да не е тишина на смртта и обидувајќи се со страв да се увери дека во пациентот има се уште живот. Ликерот кој беше тука за секој случај, само овозможи да се внесе искра од живот во тие полуотворени, тапи очи што зјапаа. По сето тоа се чинеше дека сепак човекот ќе преживее. Беше скршен и исцрпен, но барем најтешкото негово страдање беше поминато.

Во следната болница понекогаш се користеше хлороформ. Во тој случај пациентот, особено Французинот, поминуваше низ две прилични различни фази, од фаза на возбуда која честопати достигнуваше див делириум, до целосна депресија и обореност, во текот на втората фаза тој остануваше потонат во еден вид на длабока летаргија. Некои војници кои беа зависници од јаки пијалоци, се мошне отпорни на хлороформ и силни анестетици за подолго време. Несреќите па дури и смртните случаи од упо-треба на хлороформ не се така ретки како што може да се прет-постави и понекогаш залудно се обидуваш да го вратиш во живот човекот со кого си зборувал пред само неколку минути.

Замислете само како изгледа една ваква операција врз еден Австриец кој не знае ниту италијански ниту француски, кој се води како овца на колење, без можност да размени ниту еден збор со неговите љубезни мачители. Французите насекаде наиду-ваа на добрина. Тие беа развеселувани, утешувани и храбрени и кога во разговорот ќе се споменеше битката кај Солферино, иако таму ги имаа здобиено повредите, тие се возбудуваа и беа спрем-ни за разговор. Овие, за нивни славни сеќавања, го потпалуваа нивниот ентузијазам и одделувајќи ги нивните мисли од нив са-мите. Но Австријци во кои беа сместени, јас настојував да ги ви-дам и во некои случаи просто провалував во болничките соби. И колку благодарни беа добрите момчиња за тие неколку љубезни зборови и тутун што ќе им ги подадев! На нивните резигнирани, мирни и нежни лица, можеа да се видат чувства кои не можеа да се опишат со зборови. Нивниот изглед зборувааше многу по-веќе од било какви зборови на благодарност. Посебно офицери-те покажуваа колку го ценат вниманието што им го укажував. Со офицерите и војниците лушето од Бреша постапуваа хумано, но без претензии за спријателување. Во болницата во којашто беше сместен принцот ид Исенбург, тој и еден друг германски принц имаа на располагање една мала удобна соба.

Во текот на тие неколку денови делев тутун, лулиња и цигари во црквите и болниците, каде што мирисот на тутун, што го пушеа илјадници мажи, имаше голема вредност во споредба со смрдеата што се ширеше како последица од пренатрупаноста на толкав број на пациенти во задушливите топли згради. Резервите на тутун во Бреша набргу беа потрошени и требаше да се донесат нови количества од Милано. Само тутунот можеше да го намали стравот кој го чувствуваа повредените пред да им биде извршена ампутација. Многумина имаа лулиња во устите за време на операцијата, а многумина умреа се уште пушејќи.

Еден почитуван граѓанин на Бреша, г-дин Карло Боргети, беше толку љубезен да ме вози лично во неговата кочија во различните болници во градот и ми помагаше при дистрибуцијата на нашите подароци што се состоеја во тутун и цигари. Тутунот беше пакуван од страна на трговците во илјадници мали парчиња хартија коишто војниците доброволно ги носеа во големи кутии. Секаде каде што ќе одев бев пречекуван со добредојде. Само еден ломбардски доктор, Гроф Калини, не дозволи да бидат дистрибуирани цигари во воената болница Сан Лука за која тој беше одговорен. Ова беше тажен удар за сиромавите пациенти кои алчно гледаа во кутиите со цигари кај вратата. Насекаде на другите места, лекарите беа исто толку благодарни како и пациентите за овој вид на подароци. Не дозволив да ме поколеба ова мало разочарување, и морам да кажам дека тоа беше првата пречка на која што наидов и првата тешкотија, доколку така може да се нарече, којашто се појави на мојот пат. Се дотогаш немав такви грижи, и што беше уште поизненадувачки, ниту еднаш не ми беше побарано да го покажам мојот пасош, ниту препораките од генералите¹⁷ до другите генерали со кои ми беше полн тефтерот. Така, не го прифатив поразот со доктор Калини, и уште попладнето, по новиот обид во Сан Лука, успеав да им дистрибуирам големо количество цигари на повредените момчиња кои мораа да поднесат танталови маки поради мојата невина грешка. Кога видоа дека се враќам, не можеа а да не ме поздрават со извици и воздишки на задоволство и воодушевување.

Во текот на моето талкање, поминав низ една цела низа од соби на вториот кат на еден огромен манастир, лавиринт претво-

17 Посебно од генералот, маркиз Де Бофорт Ауптол, познат по неговиот пријателски и добродушен карактер исто како и по неговата брилијантна воена способност. Тој беше шеф на персоналот на армискиот корпус кој ја имаше окупирано Тоскана и од тогаш бепе главен командант на сирската експедиција. Генералот Де Бофорт е внук на почитуваниот гроф де Буде, член на Генералниот совет на Аин, кој умре неодамна во Женева во јули 1862 година, и кого го оплакуваа сите што го познаваа. Поради неговото добродушно срце и пријателски квалитети, го сакаа неговите многубројни пријатели.

рен во болница. Приземјето и првиот кат беа полни со пациенти. Во една од овие благородни соби наидов на четворица или петмина повредени со висока температура, во друга десет или петнаесет, а во трета околу дваесет. Секој од нив лежеше на кревет, оставени без помош, и се жалеа горко дека со часови немаат видено болничар. Ме молеа и ме преколнуваа да им донесам малку супа, наместо ледено студената вода која им беше единствениот пијалок.

На крајот од бескрајно долгиот ходник, едно младо момче од Берсаљери полека умираше од тетанус. Тој лежеше неподвижен на неговиот сламен душек и иако изгледаше се уште полн со живот, со очи широко отворени, не можеше ниту да слуша ниту да разбира, така што беше оставен едноставно да умре.

Многу француски војници ме молеа да им пишам на нивните родители, или во некои случаи на нивниот капетан, кој во отсуство на родителите кои беа далеку, го заземаше нивното место.

Во болницата Сент Клемент, една благородна госпоѓа од Бреша, грофицата Брона, со една прекрасна самопожртвуваност, се посвети на негата на пациентите со ампутирани нозе. Француските војници за неа зборуваа со ентузијазам. Ниту најодвратните детали не можеа да ја одвратат “Sonno madre“, ми рече едноставно “Јас сум мајка“! Овие зборови ја откриваа сета големина на нејзината самопожртвуваност. Навистина мајка!

За кратко време пет пати ме запираа на улиците на Бреша граѓаните кои ме молеа да одам во нивните домови да преведувам за француските офицери – мајори, капетани или поручници, кои беа сместени кај нив и кои тие им пружаа грижлива помош. Честопати, меѓутоа, се случуваше тие да не разбираат ниту еден единствен збор што им го кажуваше нивниот гостин кој не знаеше да зборува италијански, на разочарување на целото семејство чии членови му ја укажуваа сета добрина, гледајќи како на нивните напори се одговара со нестрпливост и нерасположеност како последица од високата температура и болка. Во еден случај, италијански лекар сакаше да му земе крв на еден офицер. Овој мислејќи дека тоа се прави со цел да му биде отсечена ногата, се противеше со сета сила и се повреди во својата возбуда. Единствениот начин да се смират овие жртви од Солферино во случаите кога ќе се појавеа вакви недоразбирања, беше да се разубедат на нивниот мајчин јазик. Колку нежно и стрпливо луѓето од Бреша се жртвуваа себеси за оние што исто така се жртвуваа за нив и за нивната земја со цел да ги ослободат од странската доминација! Кофа некој од пациентите ќе умреше, тагата на оние околу него

беше навистина искрена. Беше бескрајно трогателно да се видат семејствата што ги имаа прифатено овие луѓе како религиозно го следат ковчетот на еден француски офицер по авенијата со големи дрвја од кипарис, од Портата на Свети Јован до неговиот последен дом Кампо Санто. Офицерот им беше гостин на овие луѓе само неколку дена, а тие сепак за него плачеа како што се плаче за пријател, за родител или пак за син, тие плачеа за него, иако честопати не му го знаеја ниту името.

Војниците што умираа во болниците беа зачувувани во текот на ноќта. Се водеше сметка, во најголемиот број случаи, да се забележи нивното име и нивниот број, што беше практично невозможно во Кастиљоне.

Сите градови во Ломбардија го сметаа за чест и бараа да учествуваат во негувањето на ранетите. Во Бергами и во Кремона службите за помош беа мошне добро организирани. Ним им помагаа жеснките помошни комитети, кои пружаа помош на големи групи пациенти што им беа доделувани. Во една од болниците во Кремона, еден италијански доктор беше изјавил: “Добрите нешта ги чуваме за нашите пријатели од сојузничката армија, а на нашите непријатели им го даваме само она најнужното“. Ако тие умрат, дотолку полошо!. За да ги оправда овие варварски зборови, додаде дека од некои италијански војници што се вратиле од Верона и Мантова чул дека Австријците ги оставале ранети од сојузничката армија да умрат без да им пружат било каква помош. Една благодарна госпоѓа од Кремона, грофица. . . , која со најголема ревност се беше посветила на негата на пациентите со ампутирани екстремитети, слушајќи ги овие зборови на докторот побрза да го искаже своето негодување изјавувајќи дека таа со исто внимание им се посветува на Австријците и на Сојузниците без да прави разлика помеѓу непријатели и пријатели. “Бидејќи“, како што кажа “нашиот господ Исус Христос не прави таква разлика помеѓу луѓето при правењето добри дела“. Иако е можно војниците од сојузничката армија коишто беа австриски заробеници, да беа во почетокот третирани грубо, податоците за тоа беа сигурно невестинити и претерани и во никој случај не ги оправдуваа ваквите изјави.

Француските лекари не само што права се што беше во нивната моќ, без разлика на националноста, туку негодуваа и се жалеа поради тоа што не можат да сторат повеќе. Во врска со ова морам да ги цитирам зборовите на д-р Сонрие: “Не можам да помислам, а притоа одново да не почувствувам длабока жалост, на малата просторија од дваесет и пет кревети во Кремона, во која беа сместени најтешко повредените Австријци. Се уште пред мене ги гледам исцр-

Дипломатската конференција во Женева во 1864 година

“за формулирање на меѓународни принципи, санкционирани со конвенција која би имала неповредлив карактер, и која откако ќе биде потпишана и ратификувана, би можела да претставува основа за друштвата за помош на ранетите...” (стр 121)

пените, како од глина пожолтени лица на овие луѓе што изгубиле секаква боја како последица на исцрпеноста и гнојното труење, како со гестови и крици што го параат срцето поколнуваат и молат за последна милост, да им се пресече ногата што ни е обидуваеме да ја спасиме – што имаше за последица нивна смрт во очајна агонија, додека ние беспомошно гледавме.“

Главниот во Комесаријатот во Бреша и д-р Гала генерален директор на болниците во Бреша, со д-р Комисети, главен хирург на сардиниската армија и д-р Карло Кота, медицински инспектор за Ломбардија, сите беа поддеднакво посветени на работата и нивните имиња заслужуваат да бидат споменати, исто како и имињата на славниот барон д-р Иснар, главен армиски хирург кој покажа забележителна способност, како на стручен така на административен план, како и значајните услуги што ги пружаше во Бреша г-дин Тиери де Могра и една цела група на храбри и неуморни француски хирурзи шии имиња сакам да ги споменам. Ако оние што убиваат можат да бараат почесно место, оние коишто лекуваат и кои го прават тоа често пати, ризикувајќи ги сопствените живот, имаат исто така право на должно почитување и благодарност.

Еден англо-американски хируг, д-р Норман Бетун, професор по анатомија од Торонто, Горна Канада, дојде од Стразбур со намера да им помогне на овие посветени луѓе, а студентите по медицина побрзаа да дојдат од Болоња, Пиза и други градови во Италија. Покрај населението од Бреша, неколкумина патници од Франција, Швајцарија и Белгија, со овластување од администрацијата, исто така посвоја волја дојдоа да ги пружат своите услуги. Тие заминаа по болниците, им помагаа на пациентите пружајќи им ситни задоволства како портокали, шербет, кафе, лимонада и тутун. Еден од овие патници му даде на еден Хрват лири во замена за германска новчаница. Хрватот го преколнуваше секого што ќе го сретнеше да му ја изврши оваа трансакција речиси цел месец, бидејќи без тоа не можеше да ја искористи малата сума што за него претставуваше цело богатство.

Во болницата Свети Гаetano, еден францискански свештеник се истакна со својата непрекорна работа околу болниите, а еден млад војник од Пијемонт кој се опоравуваше и кој потекнуваше од Ница, и зборувааше на француски и италијански јазик, ги преведуваше разговорите и барањата за ломбардиските лекари. Тој беше задржан како преведувач. Во Пјаченца, каде што трите болници во градот беа управувани од мажи и жени што работеа како болничари и медицински сестри, една млада жена, чии родители ја преколнуваа да не ги поминува деновите по болниците поради опасните и заразни болести, ја продолжи својата работа со толкава ревност, толку неж-

но и со толкав ентузијазам, што војниците ја величеа, велејќи: “Таа внесува радост во болниците”.

Ох, од колкава корист ќе беше доколку во овие гратчиња во Ломбардија имаше стотина искусни и обучени болничари и сестри!. Ваквата група би била средиште околку кое ќе се собираше оскудната помош и дисперзираните напори на кои им беше потребно искусно водство. Но, наместо тоа оние што ја знаеја работата немаа време да ги даваат потребните насоки и совети. А повеќето од оние кои со својата добра волја се нафатија за оваа работа го немаа потребното знаење и искуство, поради што нивните напори беа неадекватни и честопати неефикасни.

Соочени со една ваква вонредна состојба, што можеше да стори еден мал број изолирани и дисперзирани ентузијасты? По една недела или десетина дена милосрдната ревност на луѓето од Бреша започна да се лади. Чест на неколку исклучоци, но луѓето веќе беа уморни и исцрпени. И не само тоа, некои неискусни и неразумни луѓе во црквите и болниците носеа храна што не беше погодна за повредените, поради што беше потребно да се забрани влезот. Резултат на ова беше што многумина кои сакаа да поминат еден или два часа со пациентите, се откажуваа поради тоа што беше потребно дозвола за тоа. Странците кои сакаа да помогнат и кои ќе беа од корист, наидуваа на неочекувани пречки од еден или друг вид што имаа за цел да ги обесхрабрат. Но избрани и компетентни волонтери, пратени од организации кои се санкционирани и одобрени од властите, лесно ќе ги надминеа овие пречки и ќе направеа бескрајно многу добри дела.

Првата недела по битката, ранетите, за кои лекарите кои поминуваа крај нивните кревети, вртејќи со главата ќе изјавеа: “Не може ништо да се стори“, не добиваа речиси никаква грижа и беа едноставно оставани да умрат. Тоа беше доста природно, имајќи го предвид малиот број на болничари што требапе да се грижат за огромен број на повредени војници. Беше навистина исто толку логично, колку што беше тажно и сурор што овие војници беа оставани да умрат без помош, додека драгоценото време не помагачите се користеше за оние војници кои се уште можеа да бидат спасени. Оние што однапред беа осудени на смрт, беа мошне многу. Јадниците на коишто им беше соопштувана оваа безусловна пресуда не беа глуви. Тие брзо сфаќаа дека се напуштени и го испутаа последниот здив во голема тага, со скршени срца, неисплакани и занемарени. Смртта на некои од нив беше уште потажна и погорка со несоодветните шеги на неколкуте млади Зуави кои беа лесно повредени. Нивните кревети се наоѓаа блиску, така што тие не им даваа мир. Се случу-

ваше човек да умира во својот кревет кој се наоѓаше до креветот на неговиот пријател во несреќата кој штотуку умрел, и кој чувствувајќи како и неговата сопствена сила го напушта, мораше да гледа како со неговиот мртов пријател одвратно се постапува, чекајќи истото да му се случи и нему. Тој човек ќе беше и среќен ако не здогледаше некои луѓе кои, знаејќи дека е на умирање, користеа да го пребараат неговиот ранец и да ограбат од него се што им се допаднало.

Еден друг повреден препуштен сам на себе, го чекаа писма од неговото семејство, во поштата речиси една цела недела. Во нив тој ќе ја најдеше последната утеха пред да умре, само ако тие му беа донесени. Тој неколку пати ги замоли луѓето од болницата да му ги донесат за да ги прочита пред да му дојде последниот час, но тие не сакаа да се замараат со тоа и грубо одговарајќи дека поради другата работа што ги чека, немаат време за него. Колку подобро ќе беше за тебе, сирома страдалнику, да загинеше ненадејно од куршум среде бојното поле, среде тие бријантни ужаси што луѓето го нарекуваат слава! Твоето име така барем ќе беше обвиткано со малку чест, ако паднеше покрај твојот полковник, борејќи се со знамето! Дури ќе беше подобро да те закопаа жив селаните на бојното поле кога те најдоа безживотен и во несвест на Ридот на кипарисите или во рамницата на Медола. Тогаш барем твојата агонија немаше да трае толку долго. Наместо тоа, сега мора да ја трпиш агонијата и она што те чека не е полето на честа, туку неизречиво страдање по што следи мрачна и студена смрт со сите нејзини ужаси. И на крајот, нема да биде ништо чудно ако твоето име се појави само со кратката ознака “исчезнат“, како твоја единствена погребна молитва.

Каде е сега тој длабок и отровен дух кој ги наелектризира храбрите војници, кој ги разгоре толку силно, толку мистериозно, до дното на нивното битие, кога започнуваше походот и на денот кога се случи Солферино, кога тие ги ризикуваа своите животи, а нивната храброст копнееше за крвта на луѓето, исто како тие самите, која тие тргнаа бесно да ја пролеваат? Каде е сега љубовта за славата, таа војничка жар што беше илјади пати разгорена со гордото и мелодично огласување на воените оркестри и борбените звуци на трубите што одекнуваа и коишто стануваа уште поостри со свирењето на куршумите, татнежот на бомбите или металното завивање на ракетите и гранатите што експлодираа, во тие часови кога ентузијазмот, привлечноста на опасноста и свирепата, непромислена возбуда, ја избриша од човековите умови секоја мисла за нивниот подоцнежен крај?

Во овие болниви на Ломбардија можеше да се види и да се сфати колку скапо и изобилно се плати за таа стока што луѓето помпез-

но ја нарекуваат Слава! Битката кај Солферино е единствената битка во овој 19ти век која по бројот на жртвите може да се спореди со борбите кај Бородино, Лајпциг и Ватерло. По битката од 24 јуни 1859, вкупниот број на ранети и мртви Австријци и Франко-Сардинијанци изнесува три фелдмаршали, 9 генерали, 1.566 офицери од сите рангови (630 Австријци и 936 од сојузничката армија) и околу 40.000 офицери и војници.¹⁸ Два месеци подоцна, овие бројки (за трите армии заедно) се зголемија за 40.000, мртви или умрени по болниците од болест или треска како последица од прекумерниот напор на 24 јуни и деновите потоа, или од други причини како што беа опасните ефекти на летната клима и тропската горештина во Ломбардиската низина, а во некои случаи, од несреќи предизвикани од небрежност на самите војници. Ставајќи ги настрана прашањата на стратегијата и славата, оваа битка кај Солферино, гледано со очите на секој неутрален и непристрасен човек беше навистина европска катастрофа¹⁹

Пренесувањето на повредените од Бреша во Милано, што се одвиваше во текот на ноќта, поради големата пладневна жештина, беше драматична и импресивна глетка; возови полни со повредени војници влегуваа во станиците преполни со тивки, натажени луѓе во бледата светлина од боровите факели; целата таа маса од луѓе што треперат од емоции и добрина, изгледаа како воопшто да не дишат, за да ги слушнат придушеното стенкање и лелеци што се слушаа од овие ужасни вагони што поминуваа.

При нивното повлекување во текот на јуно кон езерото Гарда, Австријците ја беа прекинале железничката пруга од Милано до Венеција на неколку места помеѓу Милано, Бреша и Пескара. Но

18 Во француските весници и други публикации се тврдеше дека при потпишувањето на мировниот договор во Вилафранка, фелдмаршалот Хес призна дека Австријците, во битката кај Солферино, загубиле 50.000 војници, додавајќи “францускиот оган ги разнесуваше нашите резерви на прачиња.” Автентичноста на овие зборови, цитирани во повеќе весници, може сепак да се оспори.

19 Овде ќе го цитирам Пол де молен кој беше присутен во битката кај Солферино како офицер на теренот во француската армија и чиешто благородно срце го натера да ги напише следниве редови кои одлично се согласуваат со нашата тема:

“По битката кај Маренго (1800г.) која ни оддалеку не предизвика толкав број на жртви како битката кај Солферино. Наполеон I се препушти на оној ненаеен налив на силни чувства кои немаат ништо заедничко со она што го налага политиката и кои веројатно се на повисок план дури од инспирациите на еден гениј, едно од оние чувства кои се тајната на херојските души, кои гледаат ненадајна светлика под окото господово, во највозвишените и најмистериозните сфери на совеста. “Токму овде на бојното поле”, му напиша тој на австрискиот император, “среде страдањата на огромен број на повредени, опкружени со 15.000 мртви тела, ве молам Ваше Височество да го слушнете гласот на хуманоста”. Ова писмо, кое во целост ни беше дадено од страна на еден познат историчар на нашето време, длабоко ме трогна. Тој што го напишал бил и самиот трогнат и изненаден од него. Сепак, неговото изненадување нема во себе ни трага од скриеното покрајување што го чувствуваат кога ќе се освестат (како што самите велат) луѓето што се обвинуваат себеси дека ја изгубиле смислата за хумор што се обвинуваат себеси дека ја изгубиле смислата за хумор, препуштајќи се слободно на тој ненаеен импулс на великодушност. Наполеон I ја прифати таа мисла, во неочекуваната форма во која му се појави, разбирајќи го и почитувајќи го нејзиниот извор. Битката кај Солферино, додава Пол де Молен “уште еднаш го пушти изворот на таа мисла која од победникот кај Маренго изнуди чуден излив на тага и сожалување”

пругата беше брзо поправена и отворена за сообраќај²⁰ со цел да се олесни движењето на стоки и муниција за потребите на сојузничката армија, како и со цел да се овозможи евакуација на болниците во Бреша.

Секаде каде што возот запираше, беа издигнати долги тесни колиби за прием на повредените, кои по напуштањето на возилата беа ставани на кревети или на едноставни душеци наредени еден крај друг. Под овие стрееи имаше наредено маси преполни со леб, супа, вино и пред се вода како и газа и завои кои беа секогаш потребни. Темнината ја осветлуваа факели што ги држеа младите од околината каде што беше запрел возот. Луѓето од Ломбардија, што работеа како импровизирани болничари, побрзаа да го изразат своето почитување и благодарност кон победниците кај Солферино. Без врева, во религиозна тишина, тие ги преврзуваа раните на повредените, ги изнесуваа од возовите со татковска грижа и внимателно ги положуваа на леглата подготвени за нив. Локалните жени им даваа освежителни пијалоци и секаква храна, распоредувајќи ги во вагоните оние што беа опоравени и што можеа да го продолжат патот натаму до Милано.

Во Милано, кадешто повредените доаѓаа на станицата од Бреша во бројка од речиси 1000 за една ноќ²¹, страдалниците од Солферино беа пречекувани со истиот ентузијазам и топлина како и оние од Мажента и Марињан.

Прекрасните и грациозни млади дами, припаднички на аристократијата, уште поубави поради напливот на страствен ентузијазам, веќе не фрлаа ливченца од рози од балконите на луксузните палати врз сјајните еполети со чиновни извезени од свила и златните и емајлирани крстови. Од нивните очи сега се слеваа горливи солзи од болните емоции и сочувството што набргу се претворија во христијанска посветеност, стрпливост и самопожртвуваност.

Секое семејство што имаше кочија доаѓаше да земе некој од повредените од станицата. Бројот на возилата што ги беа пратиле граѓаните од Милано, по своја сопствена иницијатива, изнесуваше повеќе од 500. Луксузни и скромни кочији секоја вечер пристигнуваа до Porta Tosa, што беше влез за железницата во Венеција. Италијанските благороднички беа горди што можат самите да ги сместат

20 Ова беше особено резултат на активноста и енергијата на Чарлс Брот, бакар од Милано, единствениот член на Управниот одбор на Ломбардиската и Венециската железница што остана во Милано.

21 Кон средината на јуни 1859 г. (т.е. пред Солферино) болниците во Милано веќе имаа околу 9.000 пациенти ранети во поранешните битки. Само во болницата Маџоре, голема цивилна болница во Милано основана во петнаесетиот век од страна на Бланша Висконти (сопруга на војводата Сфорца) беа сместени 3000 вакви пациенти.

гостите во своите кочии, откако претходно ги опремија со душеци, чаршафи и перници. Од возовите до овие богати возила ранетите ги пренесуваа со голема ревност, господата од Ломбардија чиишто слуги се грабаа заедно со нивните господари кој ќе биде од поголема полза. Како што поминуваа овие привилегирани страдалници, толпата ги поздравуваше, а луѓето ги креваа своите шапки во знак на почит. Потоа ги придружуваа овие кочии што се движеле споро, носејќи факели што ги советлуваа лицата на повредените, кои се трудеа да им возвратат со насмевка. Толпата се движеше со нив се до вратите на гостопримливите палати и приватни куќи каде што ги очекуваше највнимателна нега.

Секое семејство од Милано настојуваше да земе под својот покрив повреден Французин и ги вложуваше сите напори за да ги утеши овие луѓе кои се наоѓаа далеку од својата земја, од своите семејства и пријатели. За нив се грижеа најдобрите лекари кои им укажуваа помош во приватните куќи и во болниците²².

Општиот надзор на болниците во Милано му беше доверен на д-р Кувелие, кој се покажа достоин на тешката задача доверена од страна на главниот хирург на италијанската армија. На овој последниот по битката кај Солферино, му помагаа М. Фаралдо, генерален комесар на провинцијата на Брешиа чијашто одлична задача за време на оваа сериозна вонредна состојба како и неговиот фин карактер, заслужуваат највисоко признание.

Дамите од највисоките кругови на Милано покажуваа храброст и добрина цело време кон повредените офицери негувајќи ги непоколебиво и постојано. Мадам Уболди де Капеи, мадам Босели, мадам Сала, родена контеса Таверна, и многу други дами од благородништвото, ги заробија своите вообичаени навики на елганција и удобност и поминаа месеци покрај овие постели на болка, станувајќи ангели чувари на болните. Својата добрина ја покажуваа без каква и да е желба да се покажат пред другите. Со постојаната грижа, утеха и внимание што ги пружија, овие дами ја заслужуваат сета благодарност на семејствата на оние на кои тие им ги пружија овие услуги и највисока почит и восхит од страна на сите. Некои од нив беа и самите мајки чијашто облека покажуваше дека и тие се во жалост поради скорешните загуби што ги снашле. Една од нив на д-р Бертран му ги кажа следниве зборови што заслужуваат да бидат цитирани : “Војната“, му се довери маркизата, “ме остави без најстари-

22 Во повеќето случаи, луѓето од Милано мораа по неколку дена да ги прата повредените војници што ги имаа однесено во своите домови во болниците за да се избегне непотребната адисперзија на помошта што требаше да се пружи и да се избегне непотребниот замор на лекарите кои не можеа да стигнат да ги извршат сите поединечни посети.

от од моите синови кој почина пред осум месеци од куршум добиен за време на борбата на вашата армија кај Севастопол. Кога слушнав дека француски ранети војници доаѓаат во Милано и дека че можам да помогнам доколку се грижам за нив, почувствував дека Господ ми ја праќа неговата најдобра утеха“.

Кога француската армија, кон средината на јуни го напушти Милано, заминувајќи накај Бреша, зад себе остави повеќе од 8.000 ранети.

Мора да се спомене и одличната организација на француската армија од хуманитарна гледна точка, за што се особено заслужни: Н.Е. маршал Рандон, министер на војата, маршал Вајан, генерал-мајор на армијата на Италија и генерал Мартимпреј, генерал аѓутант.

Грофицата Вери-Боромео, претседател на големиот Централен комитет за помош²³. Редовно се грижеше за снабдувањето со лен и газа. И покрај нејзината напредна возраст, таа наоѓаше време секојдневно да им чита на повредените. Сите палати во Милано беа полни со пациенти. Палатата Боромео имаше 300 души. Врховната мајка на манастирот УрусLINE, сестра Марина Видемари, со милосрден дух раководеше со болницата која беше пример за ред и чистота и во која работеа калуѓерки од нејзиниот манастир.

Постепено, започнавме да гледаме како по патот за Торино заминуваат мали групи на опоравени француски војници, со лица исончани од италијанското сонце. На некои им беа рацете во завои, други се потпираа на штаки, трети се уште носеа траги од сериозни повреди. Нивните воени униформи беа искинати и износени, но под нив тие носеа убава дола облека што великодушно за нив ја обезбедуваа богатите Италијанци во замена за нивните иксрвавени

23 Грофицата Јустина Вери, родена Боромео, почина во Милано во 1860, длабока жалена од страна на сите оние што имаа среќа да ја запознаат. Огромните резерви од газа и завои во Контрада Сан Паоло со кои таа толку способно управуваше, беа набавувачи, благодарение на пратките во големи количества од различни градови и области, особено од Торино, кадешто маркизата Палавичино – Тривулцио делуваше во исто својство како и Грофицата Вери во Милано.

Женева и други швајцарски градови, како и определени градови во Савоја, исто така испраќаа големи континенти на лен и газа до Торино преку д-р Апиа кој ја иницираше оваа одлична работа во Женева. Големи суми на пари беа наменети за обезбедување на повредените, без оглед на нивната националност, со најразлични видови на ситни задоволства. Грофицата де Г... предложи формирање на комитет за таа цел, и нејзиниот предлог кој позитивно беше дочекан во Париз, беше следен потоа и во Женева. Од оваа неутрална земја во која се чувствуваше голема симпатија за припадниците на двете завојувани страни, беше испраќана помош до официјалните комитети за помош во Торино и Милано, за да бидат непристрасно дистрибуирани за повредените Французи, Гемранци и Италијани.

Во Торино, маркизата палавичино-Тривулцио, со бескрајна добрина, великодушност и посветеност, работеше како претседател на главниот комитет (Comitato delle Signore per la raccolta di bendefilacce, a pro dei feriti) и покажа голема активност при извршувањето на оваа задача. Во Торино беа формирани и други комитети каде граѓаните извршија пре-красна задача за повредените.

кошули... “Вашата крв“, велеа Италијанците, “беше пролеана во одбрана на нашата земја. Би сакале да ги задржиме вашите кошули за не потсетуваат на тоа“. Само пред неколку недели тие беа силни и здрави мажи, а сега, еден без рака, друг без нога, трет со крвав замој замотан околу главата, сите тие го поднесуваат своето страдање со резигнација. Тие никогаш повеќе не ќе можат да ја продолжат својата кариера во армијата, ниту да им бидат од помош на нивните семејства. Горко и тажно, тие веќе се гледаат себеси како стануваат објекти на сочувство и сожалување, товар за другите и за себе самите.

Не можам а да не ја споменам мојата средба во Милано, по моето враќање од Солферино, со еден достоинствен стар господин, Маркиз де Брија, поранешен заменик и поранешен градоначалник на Бордо. Маркизот, кој поседуваше огромно богатство, по своја сопствена иницијатива беше дошол во Италија само за да им помогне на ранетите војници. Имав среќа да го придружувам овој благороден филантроп кога заминуваше за Бреша. Во текот на првите две недели од јули гужвата и конфузијата на станицата Порто Тоса беа толкави што иако го придружував, беше неверојатно тешко да се стигне до железничките вагони. Маркизот, и покрај неговата возраст, неговата позиција и официјалната функција (јас сметам дека од страна на француската администрација нему му беше доверена оваа милосрдна мисија) не можеше да добие место во возот на којшто требаше да се качи. Овој мал инцидент е доказ за то колкави беа гужвите што ја опструираа станицата и нејзините приоди.

Колку интересни работи има што ќе останат засекогаш непознати! Еден друг Французин, речиси целосно глув, дојде исто така од далеку само за има помогне на своите сонародници. Кога пристигнал во Милано, видел дека австриските ранети се препуштени речиси сами на себе и се посветил посебно на нив, обидувајќи се да им помогне на секој можен начин - враќајќи на тој начин со добро за злото што го доживеал пред четириест и пет години од рацете на австриски офицер. Во 1814 година кога Франција била нападната од армиите на Светиот сојуз, офицерот бил разместен кај родителите на овој Французин кој во тоа време бил дете и болен од болест од која австрискиот офицер бил згрозен. Австриецот го зел момчето и, пред некој да може да го спречи, го фрлил грубо надвор од куќата, предизвикувајќи му со овој брутален инцидент доживотна глувост.

Во еден од болниците во Милано, еден водник, припадник на Зуавите, гордо и силно момче на кое му беше ампутирана ногата и кое ја поднесе оваа болна операција без да изусти збор, по операцијата падна во длабока меланхолија, иако неговата состојба се подобруваше и неговото опоравување беше задоволително. Неговата

растечка меланхолија беше прилично необјаслива. Еден ден една од калуѓерките го најде целиот со солзи во тие очи кои веројатно никогаш пред тоа не плачеле, го осипа со прашања така што на крајот тој и се исповеда на сестрата објаснувајќи дека тој е единствената поддршка на неговата стара мајка, инвалид, на којашто тој секој месец и праќал по пет франци што ги штедел од неговата плата. Сега тој повеќе не можел да и помага, а знаел дека и се потребни пари поради тоа што веќе не ја добивала вообичаената мала сума пари. Калуѓерката била толку трогната што се сожалила и му дала монета од пет франци што веднаш ја испратиле во Франција. Но, кога контесата Т . . . , која лично се заинтересирала за судбината на овој храбар човек и која била известена за причината на неговата чудна меланхолија, посакала да му даде мала сума на пари за него и неговата мајка, тој одбил да ги земе парите, едноставно и се заблагодарил на дамата и и рекол: “Ве молам задржете ги парите за другите на кои им се по потребни отколку мене. Што се однесува до мојата мајка, се надевам дека ќе и испратам пари како вообичаено, следниот месец, бидјќи очекувам дека набргу ќе можам да работам.“

Една голема дама од Милано, носител на историско име, ја стави на располагање на ранетите една од своите палати со 150 кревети. Меѓу војниците што беа сместени таму имаше и еден гренадир кој ја имаше загубено ногата и на кого му се закануваше смрт. Дамата, во нејзините напори да го утеша повредениот, разговараше со него за неговото семејство и дозна дека тој е единствениот син на еден брачен пар од некое село во Герс и дека му е жал што ќе ги остави во голема мака родителите поради тоа што тој е единствениот кој може да ги издржува.

Тој исто така и кажал дека за него би претставувала најголема утеха доколку би можел да ја бакне мајка си пред да умре. Дамата, без ништо да му каже ненадајно решила да отпатува. Таа го пуштила Милано со воз и заминала за Герс, кај неговото семејство чија адреса ја имала. Таму му оставила 2.000 франци на таткото на повредениот кој бил инвалид и ја зела со себе мајката на мочето назад за Милано. Шест дена по разговорот на дамата со гренадиерот, мајката и синот биле во преградка еден со друг, плачејќи и благословувајќи ги своите добротвори

* * *

Но зошто ги раскажав сите овие сцени на болка и несреќа, предизвикувајќи со тоа болни чувства кај моите читатели? Зошто со привидно самозадоволство се задржував на жалните слики, обиду-

вајќи се очајнички верно да ги прикажам нивните најситни детали?

Прашањето е природно и можеби може на него да одговорам со друго:

Зарем не би било можно, во време на мир, да се основаат здруженија за помош кои ќе имаат за цел пружање помош на ранетите за време на војна од стана на вредни, посветени и темелно обучени волонтери?

* * *

Бидејќи надлежните и стремежите на Друштвото на пријатели на мирот мора да се напуштат како и сништата на Абе де Сен Пјер и благородните аспирации на луѓето како гроф Де Селон;

Бидејќи многумина ги повторуваат зборовите на големиот мислител кој рекол: “Луѓето ја имаат достигнато точката на убивање без да се мразат едни со други, така што најголемата слава, најфината од сите уметности е меѓусебното истребување’.

Бидејќи “војната е божествена“, според гроф Јозеф де Местре;

Бидејќи дневно се пронаоѓаат нови и ужасни методи за уништување и бидејќи пронаоѓачите на овие инструменти за уништување се поздравени и охрабрувани во повеќето европски држави кои се вклучени во трката за вооружување;

Бидејќи конечно и состојбата на духот во Европа заедно со многу други симптоми е таква што упатува на појава на други војни во иднина коишто едвај да можат порано или подоцна да се избегнат;

Поради сето ова, зошто да не се искористи времето на релативен мир за да се разгледа и да се направи обид да се реши ова прашање од толкаво огромно и светско значење, како од хумана, така и од христијанска гледна точка?

* * *

Сигурен сум дека штом еднаш луѓето ќе започнат да размислуваат за едно прашање од ваков општ интерес, ќе дојдат до определени размислувања и написи од страна на луѓе многу поспособни и покомпетентни од мене. Но, во меѓувреме, зарем не станува јасно дека за да се оствари оваа благородна цел, најпрвин мора тие идеи да се презентираат во различни делови од големото европско семејство и дека треба да се обезбеди вниманието и симпатиите на сите благородни умови, на сите срца што можат да ги потресат страдањата на нивните собраќа?

Ваквите друштва, откако ќе бидат основани и откако ќе се обезбеди нивното постоење, нормално нема да бидат активни во време на мир. Но тие би биле секогаш организирани и спремни за можност од војна. Тие не само што ќе треба да ја осигуруваат добрата волја на властите во земјите во кои би биле формирани, туку исто така, во случај на војна, ќе треба да добијат дозвола и олеснувања од водачите на сите завојувани страни за да можат ефикасно да ги извршуваат задачите.

Според тоа, во секоја земја друштвата би требало во своите органи на управување да опфатат луѓе кои уживаат најголема почит и највисок углед. Тие би требало да се обраќаат до секој кој од чисто филантропски мотиви би се посветил себеси на оваа добротворна работа. Самата работа би се состоела од пружање помош (во согласност со воените комесари т.е. доколку е потребно со нивна поддршка и по нивни насоки) на военото поле секогаш кога ќе дојде до битка, како и подоцна, грижа за повредените во болниците, се до нивното оздравување.

Ваков вид на споната посветеност може многу полесно да се пронајде отколку што вообичаено се мисли. Постојат многу луѓе кои доколку се сигурни дека можат да помогнат и доколку се убедени дека можат да направат добри дела, со поддршка и олеснувања од административните органи, сигурно би биле подготвени да заминат, дури и на свој трошок, и за кратко време да извршат една ваква вистинска филантропска задача. Во оваа ера, која честопати се нарекува себична и ладна, колку привлечно би било за секое благородно и сочувствително срце и витешки духот, да се соочи со истите опасности како и војнот, преземени по сопствена волја, самопожртвуваност, во дух на мирот, а заради пружање утеха.

Познати се примери низ историјата кои докажуваат дека не претставува никаква фантазија да се очекува ваква самопожртвуваност. За илустрација ќе наведам неколку. Зарем не е вистина дека Сен Чарлс Боромео, надбискуп од Милано, дојде од другиот крај на својата епископија во Милано за време на чумата во 1576 година, соочувајќи се со зараза со цел да донесе помош и да пружи охрабрување? Овој пример го следеше во 1627 година, Фредерико Боромео. И повторно, бискупот Белзунце де Кател Морон се истакна со неговата херојска предаденост што ја покажа кога во Марсеј во 1720 и 1721 година беснееше чума.

Потоа, Џон Хауард кој патуваше ширум Европа и ги посетуваше затворите и болниците, воведувајќи во нив санитарни реформи. Хауард умре во 1790 година од треска што ја доби од еден селанец додека престојуваше помеѓу болните од чума на Крим.

Сестра Марта од Безансон, стана славна за она што го стори помеѓу 1813 и 1815 година, за повредените од армиите на Коалицијата и оние од француската армија, а пред неа, една друга калуѓерка, сестра Барбе Шунер се истакна во 1790 година во Фрајбург со својата работа за повредените припадници на армијата што ја нападнаа нивната земја, како и за своите сонародници.

Посебно сакам да споменам два случаи од ова наше време, поврзани со борбата на Блискиот Исток и кои уште поблиску се однесуваат на предметот за кој станува збор. На Крим, додека добрите калуѓерки се грижеа за болните и ранетите на француската армија, руската и англиската армија го поздравила пристигнувањето на две легии на медицински сестри водени од две благословени дами. Набргу по почетокот на војната, големата војвотка Елена Павловна од Русија, родена принцеза Шарлота од Вуртенберг, вдовица на големиот војвода Михаел, го напушти Петроград со околу 300 жени кои заминаа со неа да работат како сестри во кримските болници, поради што беа благословени од илјадници руски војници.²⁴

Од друга страна, госпоѓцата Флоренс Најтингејл, која ги познаваше болниците во Англија и главните добротворни и филантропски установи на Континентот и која се откажа од сите задоволства на богатиот животот со цел да се посвети на правењето добри дела, беше итно повикана од Лордот Синди Херберт, секретар за војна на Британската Империја, за да се грижи за англиските војници на Блискиот Исток. Г-ца Најтингејл, која стекна голема популарност, без двоумење се зафати за оваа работа, која ја одобруваше и нејзиниот суверен. Таа замина за Константинопол и Скутари во ноември 1854 година со 37 англиски жени, кои веднаш по пристигнувањето започнаа да се грижат за многуте повредени во битката кај Инкерман. Во 1855 година и се придружи г-ца Станли со педесет други жени, со што на г-ца Најтингејл и се овозможи да оди во Балаклава и да ги разгледа тамошните болници. Она што таа го постигна во текот на овие долги месеци, со својата пожртвуваност, страствената предаденост кон оние што страдаат е добро познато.²⁵

24 За време на војната на Блискиот Исток од зимата 1854-55 г., рускиот император Александар II ги посети кримските болници. Овој моќен владател познат по своето добро срце, хуманост и великодушност, беше толку длабоко трогнат од ужасните глетки што ги видел со свои очи, што веднаш одлучил да склучи мировен договор, не можејќи да го поднесе продолживањето на серијата масакри што ги доведе многумина од неговите поданици во таква ужасна состојба.

25 Сликата на г-ца Флоренс Најтингејл како среде ноќ, со мала лаба во рацете, оди низ огромните соби на воените болници, забележувајќи ја состојбата на секој пациент со цел да му го донесе она што му е потребно, ќе биде засекогаш врежана во срцата на луѓето што беа предмет на нејзината прекрасна добротворна работа и на оние што ја видоа. Традицијата на нејзината херојска и света самопожртвуваност ќе биде зачувана засекогаш во анализите на историјата.

Колку многу вакви жртви досега се направени, повеќето од кои се непознати или заборавени! И колку од нив се направени залудно, бидејќи биле изолирани напори на кои им недостигала поддршка од организирани групи на симпатизери!

Колку бескрајно добри дела ќе можеа да бидат направени, до колку за време на Солферино постоеше меѓународно друштво за помош и до колку во Кастиљоне на 24,25 и 16 јуни, како и во Бреша, Мантова и Верона, имаше доволно волонтери.

Не може а да не се помисли за момент дека мноштво активни, вредни и храбри волонтери, не ќе можеа да направат ништо на тоа поле на уништување во текот на таа ужасна ноќ меѓу петокот и саботата, кога лелекања и молитви што го параат срцето можеа да се слушнат од грлата на илјадниците повредени кои минуваа низ најстраотна агонија и незамисливото измачување предизвикано од жедта!

Доколку принцот од Исенбург и илјадници други несреќни војници беа поарно пронајдени и кренати од сочувствителни раце од таа влажна и со крв испрскана земја на којашто лежее неподвижно, принцот немаше се до денес да страда од повредите кои станаа опасни и сериозни во текот на часовите додека беспомошно лежел на земјата. Доколку неговиот коњ не помогна тој случајно да биде пронајден среди мртвите тела, тој секако ќе загинеше поради недостиг на помош како што им се случи на многу други повредени, божји суштества како него, луѓе чија смрт би значела исто толку за нивните семејства колку што би значела и неговата смрт за неговото семејство.

Не смее да се помисли дека прекрасните девојки и добрите жени од Кастиљоне, онака посветени и вредни, спасија од смрт многумина од повредените и оскаатените војници што се уште можеа да бидат спасени, а на кои тие им пружија помош. Она што можеа тие да го сторат е малку да им помогнат на малкумина од нив. Она што беше потребно беа не само слаби и неуки жени, туку со нив и покрај нив беа потребни искусни мажи, способни, цврсти и веќе организирани, во доволен број за да можат веднаш да се зафатат со работата на правилен начин. На тој начин многу од компликациите што толку страшно ги влошија првобитно лесните повреди правејќи ги смртоносни, можеби ќе можеа да се спречат.

Доколку имаше доволно помош при собирањето на повредените во рамниците на Медола и од дното на доловите на Сан Martino, од стрмните падини на планината Фонтана или од ниските ридови околу Солферино, нештата ќе беа сосема поинакви! Не ќе се случееа

оние долги, тешки часови на истекување на 24 јуни, часови на потресна болка и горчлива беспомошност, додека овие сироти луѓе од единиците на Берсальере, Уланите и Зуавите, се обидуваа да станат, да се исправат и покрај страшните болки и залудно мафтаа барајќи помош, и никогаш немаше да дојде до тоа што најверојатно се случи наредниот ден – живи луѓе да бидат закопани заедно со мртвите!

Доколку беа на располагање посовршени средства за транспорт на повредените²⁶, не ќе мораше да се изврши болна ампутација на ногата на еден припадник на леснат пешадија во Бреша. Потребата за оваа операција произлезе од страшното невнимание при неговиот транспорт до Кастиљоне. Тоа што овој човек не умре во текот на операцијата, како што беше случај со многу други војници, се должи на неговата силна и здрава конституција.

Кога ќе видиме млади мочиња инвалиди, без раце или без нозе, како тажно се враќаат дома, зарем тоа не предизивкува покајание и жалење поради тоа што не сме се обидела да ги спречиме тие фатални последици од нивните рани што кожеле да се излечат, доколку навреме била пратена ефикасна помош?

Помислете на повредените кои беа оставени во полските болници во Катиљоне, или во болниците во Бреша, од кои многумина не можеа да разберат на нивните мајчини јазици! Дали тие луѓе ќе го испуштеа својот последен здив со клетви и жалби кон Бога, ако имаше некој со нив кој можеше да ги слушне, да ги разбере и да ги утеша на нивниот мајчин јазик?²⁷

Не треба да се мисли дека и покрај сета таа ревност што ја покажаа граѓаните на Бреша и другите градови од Италија, не остана уште огромна работа што требаше да се изврши. Досега во ниту една војна низ вековите не била покажана таква добра волја и милосрдив дух. Но сепак, сите жртви што беа направени, колку и да беа тие великодушни и извонредни, земени со тоа колкави беа потребите. Покрај тоа, се што беше направено беше направено за повредените од сиротите Австријци. Тоа претставуваше благодарност на луѓето што беа спасени од угнетување, со што се објаснува привремениот

26 Посовршените средства за транспорт со кои би се спречиле честите несреќи што се случуваат при превозот од бојното поле до полските болници, би значеле и намалување на бројот на ампутации, што е значајно од хуманитарна гледна точка. Но исто така, со намалувањето на бројот на осакатени, би можеле да се остварат заштеди бидејќи државата не ќе мора да обезбедува толку пензии за воени инвалиди.

Неколкумина доктори неодамна посебно се занимаваа со прашањето за транспортот на повредените. Д-р Апиа на пример пронајде едноставна, лесна и еластична машина која го намалува шокот и која е особено корисна во случаите со скршеници. Д-р Мартре исто така посвети внимание на ова прашање што исто така би био предмет на проучување на друштвата што би сакал да се основаат.

27 Во текот на италијанската војна имаше многу војници кај кои што носталгијата за дома беше толку голема што тие умираа без да бидат болни од нешто друго ниту пак ранети.

делириум од ентузијазам и добрина. Во Италија имаше мноштво на храбри и истрајни жени, но само малку од нив останаа такви до крај. Јавноста стануваше уморна, заразната треска ги заплашуваше оние кои на почетоко сакаа да помогнат, помошниците и болничарите, изморени и обесхрабрани не ги оправдаа очекувањата за долго.

За работа од овој вид, платената работа не е она што е потребно. Премногу често болничарите што работат за плата стануваат груби или се откажуваат од својата работа згрозени, или пак стануваат уморни и мрзливи. Од друга страна, итната акција е од суштинско значење, бидејќи помошта што може да го спаси повредениот денес не може тоа да го направи утре, доколку се изгуби време може да дојде до гангрена која го води пациентот во смрт²⁸. Според тоа, потребни се доброволци, болничари и сестри, вредни, обучени и искусни, чијашто положба ќе биде призната од страна на командантите на сите завојувани страни на бојното поле и чијашто мисија ќе биде поддржана и потпомогната. Персоналот на воените полски болници секогаш е несоодветен и ќе биде и тамау таков дури и ако нивниот број е двојно или тројно поголем. Единствената можност е обраќањето до јавноста. Тоа е, и ќе биде секогаш неизбежно, бидејќи само во соработка со јавноста можеме да очекуваме да ја оствариме нашата цел. Мора да се апелира до луѓето од сите земји и од сите слоеви, до моќните луѓе на овој свет, како и до најсиромашните работници, бидејќи сите тие можат, на еден или на друг начин, секој во својата област и секој во рамките на своите ограничувања, да направи нешто за да победи доброто. Ваквиот апел им е упатен на мажите подеднакво како и на жените, на можните принцези седнати на тронот, како и на сиромашните сираци кои се слуги, до сиромашните вдовици останати сами на светот кои се желни да ги посветат своите последни сили за доброто на своите соседи. Тоа е апел што подеднакво им е упатен на генералот и на дестарот, на филантропот и на писателот, кој во тишината на својата работна соба може да го покаже својот талент, пишувајќи за ова прашање што е од значење за целата човекова раса и на секоја нација, секоја област и секое семејство, бидејќи ниту еден човек не може со сигурност да каже дека е засекогаш безбеден од можноста за војна. Ако еден австриски и еден француски генерал можат да седнат еден до друг на гостопримливата маса на кралот на Прусија и да разговараат како добри пријатели, што е тоа што би ги

28 На почетокот на походот во Италија, пред да почнат борбите, г-ѓа Н. Предложи во Женева да се формира комитет кој ќе испража помош за ранетите. Многумина со кои таа разговараше сметаа дека овој нејзин предлог е преуранет, а јас не можев да се воздржам а да не и речам: “Како некој може да мисли на правење газа пред никој да не е повреден”?. Но сепак, штом дојде до првите битки, од колкаво значење ќе беше да имаше доволно газа во болниците од Ломбардија и Венеција! Она што го видов со свои очи ме натера да го променам моето мислење и да ги изнесам моите ставови за ова прашање. Му се молам на Господа тие да бидат подобро одошто јас го примив предлогот на г-ка . . . во 1859 година.

спречило да дискутираат заедно за едно прашање што го заслужува нивното интересирање и внимание?

Во одерени посебни прилики, како на пример, кога принцови со воен ранг од различни националности се сретнуваат во Келн или Шалон, зарем не би било пожелно да ги искористат тие конгреси за формулирање на меѓународни принципи, санкционирани со Конвенција која би имала неповредлив карактер, и која откако ќе биде потпишана и ратификувана, би можела да претставува основа за помош на ранетите во различните европски земји? Многу е поважно однапред да се постигне договор и конкретни мерки, бидејќи штом почнат непријателствата, завојуваните страни се веќе непријателски настроени едни кон други и ги гледаат сите прашања од сопствената, ограничена гледна точка.²⁹

На човештвото и на цивилизацијата им е неопходно формирање на една ваква организација каква што се предлага овде. Се чини дека станува збор за обврска во чие остварување на секој влијателен човек и на добрите желби на секој пристоеен човек. Дали постои на светот принц или монарх, кој би одбил да ги поддржи ваквите организации, среќен што ќе може сопствените војници потполно да ги увери дека ќе добијат помош и грижа во случај да бидат повредени? Дали било која влада би се двоумела да пружи заштита на една група што на овој начин ќе настојува да ги спаси животите на корисните граѓани, бидејќи несомнено војникот што ќе добие куршум, бранејќи ја својата земја, ја заслужува сета грижа од својата земја? Дали постои еден единствен офицер, еден единствен генеал, кој своите војници ги смета за свои момчиња, кој не би сакал да ја олесни работата на доброволните помагачи? Дали некој воен комесар или воен лекар не би бил благодарен за помошта на одред од интелегентни луѓе, кои би биле под мудра и соодветна команда и тактични во работата?³⁰

И на крајот, во ерата во која што се повеќе слушаме за напредокот на цивилизацијата, зарем не постои итна потреба кога веќе не можеме секогаш да ги избегнеме војните, барем да се обидеме, со еден хума и цивилизиран дух, да ги спречиме, или барем да ги намалиме нивните ужаси?

За практичната реализација на овој предлог секако ќе бидат потребни многу средства, но никогаш нема да биде тешко да се нај-

29 Мали конференции се свикнуваат за разгледување на прашања од очигледно помало значење и има меѓународни друштва кои се занимаваат со индустрија, филантропија како и конференции на научници, правници, агрономи, статистичари, економисти и слично.

30 Со помош на овие друштва какви што ги предлагаме, можното растурање или неразумна распределба на средствата и материјалната помош во голема мерка ќе се одбегнат. Во војната на Крим, на пример, големи континенти на газа подготвени од руските жени беа испратени од Петроград за Крим, но балите од газа завшија во фабриките за хартија кои го искористија за свои цели.

дат потребните пари. Зз време на војна сите ќе побрзаат да дадат свој придонес или мала сума на пари како одговор на апелите на комитетот. Јавноста не е ниту ладна ниту индиферентна кога синовите на земјата се борат. На крајот на краиштата, крвта што се пролева на борната е онаа истата што тече низ вените на целата нација. Не треба да се мисли дека постои опасност организацијата да се соочи со ваков вид на пречки во својата работа. Тука не лежи проблемот и потешкотиите. Целиот проблем лежи во сериозната подготовка на еден ваков вид на работа и во самото основање на предложените друштва.³¹

Ако новите и застрашувачки оружја за уништување кои сега им стојат на располагање на нациите и кои по се изгледа се наменети за скратување на траењето на идните војни, се чини сосема веројатно дека идните војни ќе бидат се повеќе и повеќе убиствени. Во оваа ера во која факторот изненадување игра толку голема улога и најнеочекуван начин? И дали овие размислувања сами за себе не претставуваат повеќе отколку јасна причина за превземањето мерки на претпазливост против изненадувањето?

31 “Луѓето мора да видат“, ми напиша истакнатиот генерал Дуфур, на 19 октомври 1862, “низ тие сликовити примери кои ги опишуваш, колкава е цената, во страдања и солзи, на славата на бојното поле. Лесно е да се види само залепвачката страна на војната, а да се затворат очите пред нејзините тажни последици... Тоа е одлично нешто – продолжи истакнатиот главен командант на силите на Швајцарската Конфедерација “ да се сврти вниманието на ова хуманитарно прашање, а твојата книга ми изгледа дека ја има токму таа цел. Со внимателно и темелно разгледување на ова прашање, може да се дојде до решение преку соработка на филантропите на сите земји...”

Идеиџе на Динан – шесџи за времџио

Во “Секавање на Солферино” Анри Динан не ја оџиша само сџираш-наџа биџка, секавањаџа за насџаниџе шџио следеа наредниџе денови и својоџи удел во нив, џоџи исџио џака даде џредлози и идеи за иднинаџа со цел да се сџречи да се џовџораџи сџирадањаџа чиџ сведок бил џоџи во Солфе-рино. Ёе идеи, исџиовремен и храбри и скромни, и брзинаџа со која џије се соџварија, џо наџравија ова дело на Динан нешџио џовеќе оџколу ушџе еден заџис за војнаџа. Книџаџа се ушџе вреди да се џрочиџа и е неоџход-на за да се разбере свеџскаџа орџанизација џод имеџио Црвен Крсџи.

Предслозиџе на Динан имаа двојна цел: од една сџирана да се создадаџи во сиџе змеџи “грушџва за џомош со цел да се обезбеди џрижа за ранџиџиџе во време на војна” и од груџа сџирана да се форму-лирааџи “меџународни џринциџи” санкционирани со конвенција која би имала неџовредлив каракџер, и која би џреџсџавувала основа и џоддршка за грушџваџа за џомош. Шџио се случи со овие џредлози во џекоџи на сџоџе и џовеќе џодини шџио изминаа оџоџаш?

Во 1863 џодина, чеџири џодини џо биџкаџа за Солферино и една џодина џо објавувањеџио на книџаџа на Динан, џриваџен комиџеџи сосџавен од џенералоџи Дуфур, Гусџав Мојние, лекариџе Теодор Мо-ноар и Луи Аџиа, и Анри Динан лично, орџанизираа конференција во Женева на којашџио 16 земџи исџираџија свои џреџсџавници. Конфе-ренцијаџа џредложи основање на национални здруженија за џомош и џи џовика владиџе да им џружаџи зашџиџиџа и џоддршка. Покрај џоа, на конференцијаџа беше изразена желбаџа во време на војна завоџу-ваниџе сџирани да џи џроџласаџи болнициџе и џолскиџе болници за неуџтрални џ.е неџовредливи објекџи , и џаа зашџиџиџа да се џроши-ри на армискиоџи медицински џерсонал, џомаџачиџе доброволци и на самиџе ранџиџи, а исџио џака и владиџе да избираџи заеднички знаци со кои ќе бидаџи означени зашџиџиџениџе лица и објекџи.

Во 1864 џодина, Соџузниоџи советџи свика Диџломаџска конферен-ција со џреџсџавници од 16 земџи. На оваа конференција беше изџоџи-вена “Женевскаџа конвенција за џодобрување на џоложбаџа на ранџи-џиџе на бојноџи џоле“, шџио беше џоџиџишана на 22 авџустџи исџаџа џодина и раџификувана скоро од сиџе држави во џодиниџе шџио следеа. Со Конвенцијаџа беа формализирани џреџоракиџе од конфе-ренцијаџа во 1863 џодина и беше уџврдџен џринциџоџи од сушџинско значење дека џовредениџе и болниџе војници мора да бидаџи земени исџавени џод зашџиџиџа и џрижа без оџлед на нивнаџа националносџи. Во знак на џочиџи кон Шваџцарија, знакоџи на црвен крсџи на бела ос-

нова, што се всушност боите на швајцарското знаме, беше избран како аблем што ќе ја загарантира заштитата и помошта.

Од резолуциите на конференцијата од 1863 година и од Женевската конвенција, постепено се развиваше хуманитарната организација наречена “Меѓународен Црвен крст“, како и обемното тело од универзално признајќи правила што ги сочинуваат Женевските конвенции за заштита на жртвите од војната. Со други зборови, денес постои светска организација и збир на конвенции; едната служи за хуманитарна помош, а другите за правна заштита. Двата овие дела одат река под рака и се надополнуваат едни со други. Комбинирани заедно, тие ја претставуваат силата на којашто има пружено помош и упрека за илјадници луѓе жртви на најстрашни камикарофи.

Дури и пред усвојувањето на Женевската конвенција, “Комитетот на Петмината“, одлучи иако со задржување на неговото претешно швајцарски карактер, да стане “Постојана меѓународна комисија за помош на повредените војници“ и си ја постави себеси задачата да го поттикне формирањето на националните друштва на Црвениот крст, да ја олесни нивната работа и во случај на војна, да делува како неутрален посредник за пружање на заштита за жртвите на војната како и за обезбедување помош секогаш кога ќе биде штоа потребно. Комитетот подоцна станал Меѓународен комитет на Црвениот крст (МКЦК).

Во текот на двете светски војни, главната грижа на МКЦК беше поставбата на воените заробеници, неговите делегати ги посетуваа камповите на воените затвореници, и беше формирана и централна информативна агенција во Женева која ги пренесуваше милионските пораки помеѓу затворените и нивните семејства. Во текот на Втората светска војна, МКЦК ја прошири својата помош и заштита и на цивилите, особено на цивилните затвореници и цивилното население на окупираниот територии. По Првата светска војна, МКЦК исто така одигра главна улога во изготвувањето на Женевските конвенции. Ревизијата на текстовите како и новите одредби усвоени во 1929 и 1949 година (на кои ќе се осврнеме подоцна) се во голема мера резултат на работата на Комитетот.

Веднаш по 1863-64 г., а и подоцна, како што избиваа различни судири, беа формирани голем број национални здруженија на Црвениот крст. Движењето се прошири надвор од границите на Европа, што се гледа од фактот што покрај здруженијата на Црвениот крст, беа формирани и здруженија на Црвената полумесечина и Црвениот лав и сонце, со соодветни амблеми. Во моментот, движењето на Црвениот крст го сочинуваат 137 Национални здруженија со околу 250 милиони

членови. Покрај тоа, околу 50 милиони млади луѓе на возраст од 10 до 18 години се членови на младинските секции на Црвениот крст.

Полејно на активностите на националните здруженија е многу пошироко од она што беше предложено од страна на Анри Динан и конференцијата од 1863 година. Медицинската помош на повредените и болни војници се прошири на помош на сите жртви на војната, офакајќи ги воените зробици, повредените и болните цивили и дејоротираны лица, евакуираниите лица, бегалците, бездомниците и населението од окупираниите територии.

Развојот на работата на Црвениот крст за време на војна, доведе до проширување на неговите мирновременски активности; волонтериите кои извршаа многу значајна работа за Црвениот крст во време на судири не сакаа, и навистина не треба да останат неактивни и во полесни периоди. Наспроти тоа, единствено исправно е доколку ним им се овозможи да даваат свој придонес во секојдневната хуманитарна работа во индустријализираниите земји, како и во земјите од Трејторска војна. На овој начин се оформува „мирновременските активности“ на Националните здруженија – со преземање на акции во име на болните, повредените и инвалидите, сиромашните и младите деца, жртвите на катастрофи во националните граници или во странство. На овие мирно временски медицински и социјални активности, по завршувањето на Првата светска војна беа додани и активностите на Младинскиот црвен крст, кој ги учи младите на идеите за помош и настојува да го промовира пријателството и разбирањето помеѓу младите луѓе од сите нации.

Од 1919 година, националните здруженија на Црвениот крст се групирани во светска федерација позната како Лига на Црвениот крст³² (чиј членови мора да бидат државјани на Швајцарија, како гаранција за независноста, неутралноста и нејирисрасноста), Лигата претставува форум на кој, врз рамноправна основа, се среќаваат претставниците на здруженијата на Црвениот крст ширум светот за да ги разменуваат искуствата и да помагаат едни на други. Главна задача на Лигата е постојан развој на многуите новоформирани национални друштва и да се унапредат и координираат активностите на сите здруженија – членови, особено нивната работа во случај на природни катастрофи.

Во 1928 година, Меѓународниот комитет на Црвениот крст, Лигата и националните друштва се здружија под еден чадор организација под името “Меѓународен црвен крст”. Следиците на органи-

32 Од 1981 година: Лига на здруженијата на Црвениот крст и Црвената полумесечина.

зацијаа ги проишваат соодветните сфери на делување на Комитетот и на Лиѓата, како и нивните билатерални односи. Тие исто така предвидуваат “Меѓународна конференција“ која ја сочинуваат претставници на признајните национални здруженија, МКЦК, Лиѓата и државните страни на Женевските конвенции, со цел да се обезбеди единственост на акцијата што ја преземаат шелата на Црвениот крст.

Како што во текот на годините се менуваат институциите на Црвениот крст во согласност со новите потреби. И Конвенцијата од 1864 година исто така се измени, и се дојолниваше со нови правни инструменти. Во 1899 година, од страна на претставниците на државите што учествуваа на Првата меѓународна мировна конференција, одржана во Хаг, беше потпишана нова конвенција за “Присобување на прицнители за војување од Конвенцијата од 22 август 1864 година“. Конвенцијата од 1864 беше ревидирана и во 1906 година, кога за прв пат во неа беа споменати доброволните друштва за помош. Втората мировна конференција (Хаг, 1907) усвои, “правила за законите и обичаите на коначната војна“, кои забрануваат средства за војување со кои се предизвикува сурово и неопходно страдање и со која се предвидува хумано постапување со воените заробеници и почитување на определени фундаментални права на население то на окупираниите територии. Во 1929 година, Дипломатската конференција што ја свика Сојузниот совет се зафати со ревизија на женевската конвенција од 1906 година и ја усвои “Женевската конвенција за третираното на воените заробеници“ која ги дојолни и подејствително ги разработи правилата содржани во Хашката конвенција за коначната војна, земајќи ги предвид искуствата од Првата светска војна.

Во 1949 година, за време на Дипломатската конференција, свикана исто така од страна на швајцарската влада, беше извршена обемна ревизија на Женевското право што беше веќе во сила и дојде нов правен инструмент “Женевска конвенција за заштитата на цивилното население за време на војна“. Оваа Конвенција исто така се однесува на хашките правила за коначната војна, но исто така покрива и некои нови прашања како што се заштитата на цивилните болници и цивилните медицински транспорти, правниот статус на странците на територијата на држава страна во судирот и третираното на цивилните заробеници и население то на окупираниите територии. Покрај тоа предвидени се и некои основни правила за судирот што неа меѓународен карактер (граѓанска војна) што се одвива на територијата на некоја од Високите страни договорнички. До јуни 1977 година, 143 држави, вклучувајќи ги и големите сили, се страни на четирите женевски конвенции од 1949 година.

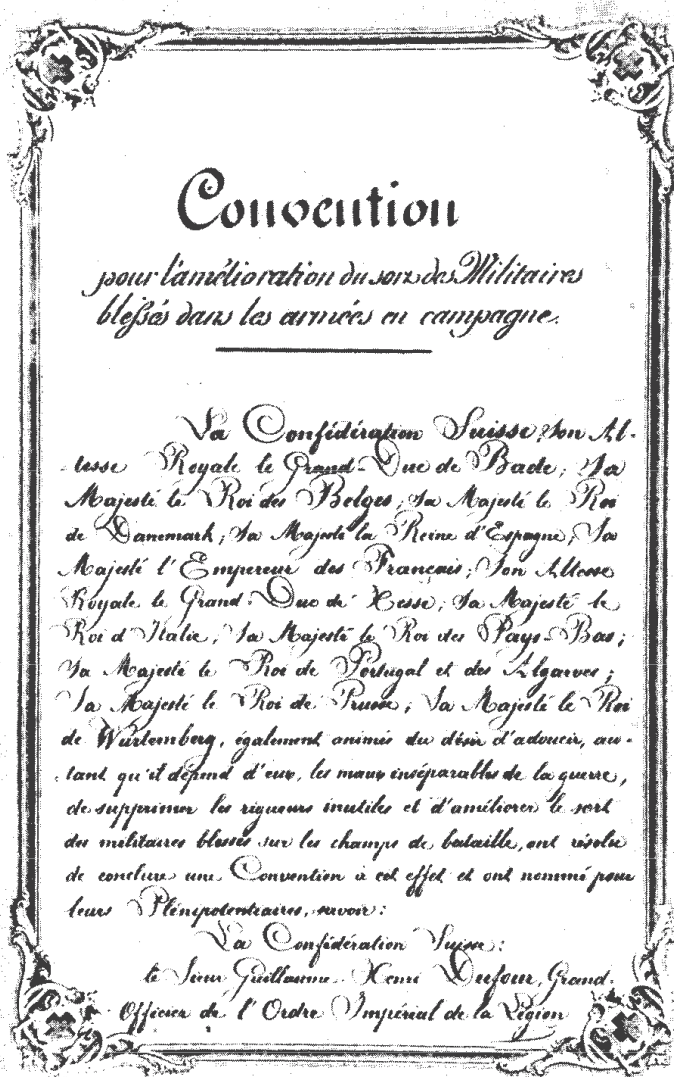
Во 1977 година, Женевскиџе конвенции беа дојолнеџи со два Дојолниџелни џроџоколи, усвоени на Диџломатџската конференција за реафирмација и развој на меџународноџо хуманиџарно џраво шџо се џрименува во вооружени судири, шџо се одржуваше во Женева од 1974 година на џокана од Сојузниоџ советџ. Првиоџ џроџокол се однесува на меџународноџо вооружен судир, а Вџториоџ џроџокол на вооруженоџо судир, кој нема меџународен карактер. Тие содржат вкупно 130 членови кои џокрај одредбџе за зашџиџа и џомош на ранеџиџе, воениџе заробеници и болниџе, содржат и одредби кои се однесуваат на војувањеџо кои имаат џрвенсџивено за цел да се избеџне неџоџребноџо сџрадање, како и да му се џружи на цивилноџо население џоџолема зашџиџа од ефекџиџе на војнаџа. Дојолниџелниџе џроџоколи од 1977 им сџојат на расџолагање на државиџе членки на Женевскиџе конвенции за џрисџаџување, џоџиџишување и раџификација.

Во џодиниџе шџо доаџаат, МКЦК, Лиџаџа и Националниџе здруженија на Црвениоџ крстџ и Црвенаџа џолумесечина ќе бидат соочени со монументални задачи и џешки џроблеми. За да се надминат овие џешкоџи, инсџиџуциџе мора да се раководаџ од духоџ на Женевскиџе конвенции и џринциџиџе на Црвениоџ крстџ, со друџи зборови, од духоџ на безусловна хуманиџарна оџределба и независна џомош. Иџо џака, од сушџинско значење ќе биде џочиџувањеџо на џринциџоџ на неџтралностџ шџо му се забранува на Црвениоџ крстџ да се инволвира во неџријателсџиваџа или џолиџичкиџе и идеолошкиџе коџроверзи. Хуманосџа, независносџа и неџтралносџа се џаранти за единсџивеносџа и универзалносџа на Движењеџо и Црвениоџ крстџ единсџивено може да најде сила да џи исџолнува хуманиџарниџе задачи доколку џродолжи да биде обединеџа свеџска орџанизација.

Професор Ханс ХАУГ
Поранешен џреџседател
на Швајцарскиоџ црвен крстџ

Конвенција

За подобрување на положбата на ранетите на копнените армии

Конвенцијата од 1864 година се состои од не повеќе од 10 члена кои се однесуваат на заштитата на повредените војници и на оние што се грижат за нив. Денес постојат четири конвенции кои содржат повеќе од 400 члена за заштита не само на по ранетите или болните војници, туку и на цивилите кои се наоѓаат во рацете на непријателот

inclusés dans cette Convention.

Article 9.

Les hautes Puissances contractantes sont convenues de communiquer la présente Convention aux Gouvernements qui n'ont pu envoyer des Plénipotentiaires à la Conférence Internationale de Genève, en les invitant à y accéder; le protocole est à cet effet laissé ouvert.

Article 10.

La présente Convention sera ratifiée; et les ratifications en seront échangées à Berne, dans l'espace de quatre mois, ou plus tôt si faire se peut.

En foi de quoi les Plénipotentiaires respectifs l'ont signé et y ont apposé le cachet de leurs armées.

Fait à Genève, le vingt deuxième jour du mois d'août de l'an mil huit cent soixante-quatre.

Genl. *PH. Dufour*

E. Moynier

R. Lehmann

Dr. Robert Volz

Steiner

Visschers

Kueper

Дванаесет држави ги ставија своите печати на Првата Женевска конвенција. Денес 87 држави, вклучувајќи ги и големите сили, имаат пристапено кон четирите конвенции од 1949 година.

Конвенција

За подобрување на положбата на ранетите на копнените армии

Член 1

Амбулантите и воените болници ќе бидат признати за неутрални и како такви ќе бидат заштитени и почитувани од страна на војниците се додека во нив се сместени ранети и болни.

Неутралноста ќе престане доколку амбулантите или болниците ги држи воена сила.

Член 2

Болничкиот и амбулантниот персонал, вклучувајќи го тука и интендантскиот, потоа медицинските, административните и транспортните служби, како и воените свештеници, ќе ја уживаат истата неутралност кога се на служба и се додека има ранети што треба да се донесат и на кои треба да им се укаже помош.

Член 3

Лицата од претходниот член можат дури и по непријателската окупација да продолжат да ги извршуваат своите функции во болницата или амбулантат во која се на служба, или можат да се повлечат за да се приклучат на единицата на која и припаѓаат.

Кога во вакви околности им престанува нивната функција овие лица ќе бидат предадени на непријателските пунктови од страна на окупаторските сили.

Член 4

Материјалот на воените болници е предмет на законите на војната и лицата од тие болници можат да ги земат со себе при повлекувањето само оние предмети што се нивна лична сопственост.

Наспроти ова, амбулантите, под слични околности, ќе ја задржат својата опрема.

Член 5

Населението на земјата што им пружа помош на повредените ќе биде почитувано и ќе остане на слобода. Генералите на завојува-

ните страни ќе бидат должни да го известат населението што ќе им се гарантира за нивното хумано постапување.

Присуството на повреден војник кој е згрижен во кука ќе биде гарант за нејзината заштита. Жител кој пружил заштита на повреден ќе биде изземен од реквизицијата за потребите на сместувањето на војници како и воени даноци.

Член 6

Ранетите или болни војници, без оглед на нацијата на која и припаѓаат, ќе бидат собрани и ним ќе им се пружи нега.

Главните команданти можат веднаш на непријателските пунтови да им ги предадат непријателските војници ранети за време на борбата, кога тоа го овозможуваат околностите и согласно договор помеѓу двете страни.

Оние кои по нивното опоравување се прогласени за неспособни за понатамошна служба, ќе бидат репатрирани.

Останатите можат исто така да бидат вратени назад, под услов, за време додека траат непријателствата да не земат повторно оружје.

Страните што вршат евакуација и нивниот персонал ќе се смета за апсолутно неутрален.

Член 7

Болниците, амбулантите и евакуационите страни ќе имаат посебно и единствено знаме. Тоа во сите прилики ќе биде придружено со националното знаме.

Персоналот што ужива неутралност може да носи лента околу раката. Нејзиното издавање ќе биде препуштено на воените власти.

Знамето и лентата ќе имаат црвен крст на бела основа.

Член 8

За имплементација на оваа Конвенција ќе се грижат Главните команданти на завојуваните страни следејќи ги инструкциите од нивните соодветни влади и во согласност со принципите во оваа Конвенција

Член 9

Високите договорни страни се согласија да ја достават оваа Конвенција со покана за пристапување кон неа до владите кои не беа во можност да именуваат сви претставници на Меѓународната конференција во Женева. Протоколот исто така е отворен.

Член 10

Оваа конвенција ќе биде ратификувана и размената на ратификација ќе се изврши во Берн, во текот на следните четири месеци или по можност , порано

Во потврда на ова, претставниците ја потпишаа Конвенцијата и ги ставија своите печати.

Составено во Женева, овој свает и втори август, илјада осумстотини шеесет и четвртата година.

Листа на илустрации

Стр.

2	Жан Анри Динан (1863) Фото Боасона Женева
26-27	Мапа на Солферино и околината (1859)
40-41	Солферино, слика од Босоли (Музеј Рисорфименто, Милано)
54-55	Кастиљоне – Фото Шпајсер, Базел
66-67	Текст од третото издание, корегирано од Динан – Фото АТП, Цирих
80-81	Комитетот на петмината
94-95	Дипломатската конференција во Женева во 1864 година – Слика од Думареск (Градско собрание, Женева)
134-135	Првата конвенција (Архив, Бери)

МИСИЈА

Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК) е непристрасна, неутрлана и независна организација чија исклучиво хуманитарна мисија е да ги заштити животите и достоинството на жртвите на војната и внатрешното насилство и да им обезбеди помош. Тој ги насочува и координира мешународните активности на пружање помош кои ги спроведува Движењето во ситуации на конфликт. Исто така се обидува да го спречи страдањето преку промовирање и зајакнување на хуманитарното право и универзалните хуманитарни принципи. Воспоставен во 1863, МКЦК е изворот на Движењето на Меѓународниот црвен крст и Црвената полумесечина.

